

ÉRTEKEZÉSEK

A FILOZÓFIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A M. TUD. AKADÉMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

DR. FINÁCZY ERNŐ
OSZTÁLYTITKÁR.

III. KÖTET. — 11. SZÁM.

A BÖRTÖNÜGY HALADÁSA
AZ UTOLSÓ SZÁZ ÉV ALATT

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.

IRTA

FINKEY FERENC

RENDES TAG.

— Felolvasta a II. osztály 1930 március 10-én tartott ülésén. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1930.

A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt.

Irta: **Finkey Ferenc** rendes tag.

A büntetőjog harmadik ágában, a büntetésvégrehajtási jogban s annak elméleti kiépítésében, a büntetésstanban évezredek óta két nagy vezéreszme küzd az erőteljesebb érvényesülésért: a szigor és az emberiség eszméi. Míg azonban a szigor, mint a büntetésnek a fogalmával összeforrott tartalma, évezredekén át magához tudta ragadni az egyeduralmat, sőt a XVIII. század végéig világszerte annak túlhajtása, a kegyetlenség uralkodik a büntetőtörvényekben és a büntetésvégrehajtási jogban, addig az emberiség gondolata a régi világban csak mint egyes jobblelkű uralkodók kivételes és szórványos kegyelmi ténye vagy egyes magasabbróptú filozófusok vagy elméleti jogtudósok által felállított követelmény, mint utópia vagy pium desiderium található fel.

Csak a XVIII. századnak u. n. felvilágosodott irodalma tüzi ki céltudatos programmul a büntetőjogi barbarizmus megtörését vagy mérséklését. *Montesquieu* az első, aki (*L'ésprit des lois*. 1748. I. köt. VI. fej.) már mint a szabad alkotmányos államok követelményét állítja fel, hogy a büntető törvények ne legyenek kegyetlenek, ami csak zsarnokságba való, hanem a mérséklet, a bűncselekmény nagyságával való arányosság és az erkölcsösség, vagyis az emberiség legyenek a büntető törvények vezérgondolatai. Már ő hirdette azt a ma is vallott kriminálpolitikai tételt, hogy a jó törvényhozónak nagyobb gondja legyen a bűnelkövetés megelőzésére, mint a bűnösök büntetésére.

Még élesebben és bátrabban száll sikra az akkori bün-

tetési rendszer kegyetlensége, a mindennapos halálbüntetés, gályarabság és botozás rendszere ellen *Beccaria* (Dei delitti e delle pene. Milano, 1764.), aki mint axiomát hirdeti, hogy a büntetés célja nem az emberek szükségtelen kínzásában és sanyargatásában áll, sem nem abban, hogy az elkövetett büntettet meg nem történtté tegyük, hanem abban, hogy megakadályozzuk azt, hogy a bűnös új sérelmet kövessen el és másokat is hasonló cselekményektől visszatartsunk.

A XVII. és XVIII. század büntetési rendszere s különösen az eljárás borzalmi, a rettenetes tortura, a szégyenletes boszorkányperek absurd kegyetlenségei ellen elébb csak nagy óvatosan mernek szót emelni egyes felvilágosodottabb egyházi és világi emberek, így H. C. *Agrippa von Nettesheim* (De occulta philosophia. Köln, 1510.), Joh. *Weyer* (De prestigiis daemonum et incantationibus ac veneficiis. Basel, 1563.), J. *Bodin* (Traité de la démonomanie des sorciers. Paris, 1580.), *Reginald Skot* (Discovery of witchkraft. 1584.), Joh. de *Greve* (Tribunal reformatum, 1624.), Fr. *Spee* (Cautio criminalis, 1631.), *Nicolas*, dijoni felebbviteli bírósági elnök; legbátrabban és élesebben pedig B. *Bekker*, amsterdami ref. lelkész (De betoverde Wereld: Az elvarázsolt világ, 1691—1693.) és *Thomasius*, lipcei egyetemi tanár (bevallottan a S. Stryk befolyása alapján, Kurze Lehrsätze v. d. Laster der Zauberei, mit d. Hexenprozesse. 1704.). A XVIII. század második felében azonban a *Beccaria* bátor példája nyomán az elméleti és gyakorlati írók egész gárdája száll sikra a büntetőjog és a büntető eljárás emberies szellemű reformja érdekében s ennek a koncentrikus támadásnak lesz az eredménye a boszorkányperek megszüntetése, a tortura eltörlése (házánkban 1768, majd 1791) és a halálbüntetés visszaszorítása a legeslegsúlyosabb büntetésekre.

Az emberieség eszméjének a büntetőjogban való uralomra emelését azonban betetőzi és gyakorlatilag is lehetővé teszi a szabadságvesztés büntetésnek, a modern börtön intézményének a megteremtése, aminek az első elméleti és gyakorlati apostola az angol emberbarát, John *Howard*,

— törvénybe iktatása, vagyis a börtönbüntetésnek uralkodó büntetési eszközzé emelése pedig az 1791. évi francia Code Pénal érdeme.¹

Szinte megfoghatatlan, hogy amily régi a börtön fogalma és intézménye, ép oly nehezen tud annak, mint büntetési eszköznek megvalósításában utat törni az emberieség. Már a római jogban ismerős a Tullianum és a carcer, a későbbi középkorban, majd az újkorban pedig mind sürűbben alkalmazzák a hűbérurak és a városok is a kazamátákba, pincékbe bebörtönzést, mint a kezükbe került ellenségeiknek vagy a kisebb-nagyobb büntettekkel gyanúsítottaknak a megőrzésére s esetleg minél kinosabb elpusztítására alkalmas eszközt. A XVI. század közepétől kezdve pedig Angliában, Németalföldön, Olaszországban, egyes német városokban különböző nevek alatt (dolgozóházak, fenyítőházak, javítóházak) feltűnedeznek a mai börtönök és dologházak igazi elődei is, sőt 1595-ben megnyílt amsterdami *Raspelhuis*-nak, a mai javító-intézetek és dologházak legelső, emberiesen berendezett alakjának² évtizedeken át betűszerint csodájára járnak az utazók.³

Mindezek dacára a mai értelemben vett börtön, mint a szabadságvesztés büntetés végrehajtására szolgáló s a munkára nevelés és az erkölcsi megjobbítás alap gondolatára fektetett letartóztatási intézetek rendszeres építésének, a börtönbüntetés főbüntetési eszközzé tételének az eszméjét — eltekintve *Mabillon*, francia szerzetes, *Franci* Fülöp,

¹ A börtönbüntetés rendszeresítésében ugyan II. József Btk-e, a Josefina, időrendileg (1787) megelőzi a francia Code-ot, de a Josefina száz évi tartammal is kiszabható börtönbüntetése s a kegyetlen hajóvontatás még távol áll az emberieség eszméjétől.

² A legrégebbi intézet, mely a züllött fiatalok és a csavargók munkára nevelése célzatával alapított, az 1550-ben Londonban megnyílt „House of correction“, az u. n. *Bridewell Hospital*. Vajon ennek tudatos utánzása-e az amsterdami „Tuchhuis“ vagy önálló alkotás, l. *F. Doleisch v. Dolzperg: Die Entstehung der Freiheitsstrafe etc.* 1928.

³ Bizonyosága ennek az 1612-ben megjelent *Miracula San Raspini* c. könyv, mely gyors egymásutánban négy kiadást ért s több nyelvre lefordított. XVII—XVIII. századbeli utleírások is gyakran „csoda“ gyanánt írják a *Raspelhuis*ról.

olasz emberbarát és IX. Kelemen pápának, a római *San Michele* javító-intézet alapítójának (1703, befejezve 1735) elszigetelten maradt kísérleteitől — csak Howardnak 1777-ben megjelent »A börtönök állapota Angliában és Walesben« című világhírűvé lett könyve (The state of Prisons in England and Wales etc.) veti fel és csak az ő gyakorlati tevékenysége (mint egyik angol grófság sheriffjeé), valamint az általa kidolgozott tervrajzok alapján indul meg Európaszerte a szabadságvesztési intézetek rendszeres építése, a börtönrendszereknek és a börtönügy szakkérdéseinek a megvitatása.

Az emberiség eszméjének ezt az első nagy fellendülését a büntetőjogban s az eddig jóformán ismeretlen jogi szakma, a *börtönügy* kialakulását az európai államokban egyidőre megakasztják a Napoleoni háborúk, Angliában pedig pár évtizedre félretolja a börtönök nagyobbarányú építését a transportationnal való újabb kísérletezés (az ausztráliai gyarmatokra). A börtönügyi mozgalom, a szabadságvesztési intézetek rendszereinek, a börtönök típusainak a kialakítása ezalatt Északamerikában folytatódik, ahol a filadelfiai (1818—1829) és az auburni (1816) két mintabörtön építése s ezzel karöltve a magánzárka és a hallgatási rendszer feletti vitatkozások ébrentartják a börtönügy iránti érdeklődést s a börtönügy vezető államává az Észak-amerikai Uniót emelik.

Csak a XIX. század harmincas éveiben, tehát mindössze most száz éve, arat aztán véglegesen diadalt a büntetőjogban és a büntetésvégrehajtási jogban az emberiség eszméje az európai kulturállamokban is, annak a nagy liberális fellángolásnak a kapcsán, mely a középeurópai államokban érvényre juttatja az egyéni szabadságjogok és a jogegyenlőség eszméjét. Ezuttal ismét Franciaország ragadja magához a vezető szerepet. Az 1830-iki júliusi forradalom a bevezetés az Európaszerte bekövetkezett nagy alkotmányreformokhoz. Az alkotmányos állam fogalmának, az egyéni szabadság kultuszának kiegészítő része lett az a tétel, hogy az állam, mely polgárainak a szabadságát biztosítja, büntetésül is csak az egyéni szabadságát veheti el

a törvény ellen fellázadó polgártól. A büntetési rendszer központjává tehát a szabadságvesztés büntetést kell tenni, melynek helyes és okszerű végrehajtása, az emberies börtönrendszer útján, az állam utólag tanítja ki vagy kényszeríti rá a szabadság helyes használatára azt a polgárát, aki nem tudott helyesen élni szabadságával.

Igy jut először összhangba a büntetőjogban a szigor és az emberiség egyaránt fontos eszméje. Az állam megfenyíti a megtévelyedett polgárát, de úgy, hogy ez a fenyítés mind a fenyítőnek, az államnak, mind az elítéltnak hasznára váljon, — a büntettest helyesebb magaviseletre szorítsa, munkás, tehát hasznos polgárává faragja ki az államnak. Ezt pedig csak az egészséges, tiszta fogházakban végzendő hasznos munkára kitanítás és nevelés által lehet elérni.

Ez a második nagy humanitárius hullám, a szabadelvű bölcsészek, politikusok és emberbarátok (Bentham, Lucas, Beaumont, Tocqueville, Mary Carpenter, Elisabeth Frey, Julius N. H., F. Lieber) agitálása teszi népszerű napi kérdéssé a XIX. század 30—40-es éveiben a börtönügyet, vagyis tudományos és gyakorlati törvényhozási problémává a börtönrendszerek, a börtönépítés, a rabmunka, rabélelmezés, börtönigazgatás stb. kérdéseit. Így születik meg a *börtönügyi tudomány* is, mint a büntetőjog ezen leggyakorlatiasabb, de épen ezért legfontosabb ága, melynek első formulázói, mondhatjuk megteremtői: Julius N. H., heidelbergi egyetemi tanár (Vorlesungen über die Gefängnis-kunde. 1828) és Charles Lucas: Du système pénitentiaire en Europe et aux États Unis. 1826—30. és De la reform des prisons et de la théorie de l'emprisonnement. Paris, 1829., II. kiad. 1836—38.

A büntetőjogi szakirodalom ma száz éve, Európában és Északamerikában legégetőbb kérdésnek a *büntetési rendszer gyökeres reformját* tekinti. Ezen irodalmi mozgalom két főproblémája a halálbüntetés eltörlése vagy legalább lehető visszaszorítása és a legtökéletesebb börtönrendszer megállapítása és törvénybe iktatása. Ezt a nemes, emberies mozgalmat a legszebb siker koronázza. A halálbünte-

tést ha nem sikerül is végképen eltörölni — csak a mi 1843-iki büntető törvényjavaslatunk mer rá vállalkozni — de e humanitárius áramlat hatása alatt világszerte annyira visszaszorítják annak gyakorlati alkalmazását, hogy az azóta lefolyt száz év alatt a halálbüntetés minden kulturállamban, ahol a Btk. fenntartja is ezt a »borzadalmas, középkori« büntetési nemet, csak kivételes és a legritkább esetben alkalmazott büntetési eszköz lett. A testi büntetéseket, az addig oly népszerű botozást is, valamint a szégyenítő büntetéseket, a pellengérré állítást, ez a liberális és humánus korszak törölte ki végképen a büntetési eszközök sorából.¹

A most száz éve így kialakult emberies büntetési rendszer alapjában, fővonalaiban ma is fennáll az összes kulturállamok büntetőjogában. Az utolsó száz év haladása, vívmánya csak az akkor megalapozott szabadságvesztés-büntetési rendszer teljes és harmonikus kiépítése, megszilárdítása és tökéletesítése. Ez a megállaptás azonban egyáltalán nem azt jelenti, mintha a lefolyt száz év alatt a büntetési rendszerben lényegesebb változás, reformalkotás nem történt volna. Ellenkezőleg.

Ha a büntetési rendszer alappillérei s a szabadságvesztés büntetés alakzatai (fegyház, börtön, fogház, államfogház), valamint ezek tartalma, a munkakényszer és az erkölcsi edzés ma is ugyanazok, mint száz évvel ezelőtt, viszont a lefolyt száz év alatt a börtönügy alapelveire, részletkérdéseire nézve óriási haladást, kézzelfogható hatalmas fejlődést kell megállapítanunk s egészen új szervezetekről, új büntetéstani intézményekről lehet beszámolnunk.

¹ *Báró Eötvös József* ezt írja 1838-ban: „Korunk nagysága nem az, hogy a gőz hatalmát feltalálta s vasutjait építi... hanem az, hogy *emberszerető*; korunk dicsősége, hogy... a rabok sorsát meggondolva, a kínzást büntetéssé változtatá... Mindenünnen oskolák, intézetek támadnak, hát a tömlőcjobbitásra nézve nem volna szabad semmit reménylenünk... van valami, ami fényes reményeinknél előbb jár: kötelességünk azok iránt, akik a hontörvényt megszegék, de akik azért *nem szüntenek meg embertársaink lenni*, kik végzetlen keserveket szenvednek s kiken segítenünk kell, mert segítenünk lehet.“ Vélemény a Fogházjavítás ügyében, 1838. 49, 50 l.

Ennek a nagyarányú belső fejlődésnek és haladásnak két fő mozgatója volt. Egyik a nagyszerűen fellendült börtönügyi irodalom, mely az anyagi büntetőjogi tudománytól önállósulva, részint nagyszabású összefoglaló művekben (*Holtzendorff, Krohne, Kriegsman, Cuhe, Vidal, Boies, Tallack, Southerland*), részint monografiákban és önálló folyóiratokban (*Revue Pénitentiaire, Blätter für Gefängnissskunde*) tárgyalja a börtönügy problémáit. Másik a különböző nemzeti és nemzetközi kongresszusok sorozata 1846-tól kezdve. A nemzeti kongresszusok közül legnagyobb jelentőségű lett a börtönügy előmenetelére az észak-amerikai *National Prison Association* által 1870-ben Cincinnatiiban tartott nemzeti kongresszus, amelynek elvi kijelentései (*Declaration of Principles*) irányadók lettek nemcsak az amerikai, de az európai börtönügy mai rendszerének kialakulására is. A cincinnati kongresszus adta meg az impulzust az igazi *nemzetközi* börtönügyi kongresszusok megalkodására is, melyek 1872-től kezdődőleg, részben elméleti és gyakorlati szakemberekből, részben az államok hivatalos kiküldötteiből szervezkedve mintegy félhivatalos szervezetté alakultak. 1885 óta rendszeresen ötévenként hívja össze a kongresszust valamelyik állam fővárosába a Nemzetközi Büntetőjogi és Börtönügyi Bizottság (*Commission Internationale Pénale et Pénitentiaire*).¹

A börtönügyi kongresszusok irományai, melyek a napirendre tűzött kérdésekre adott véleményeket, jelentéseket, határozatokat tartalmazzák, hatalmasan előrevitték nemcsak a börtönügyi irodalmat, de a börtönügy gyakorlati fejlődését és tökéletesítését is.

¹ A világháború folytán két kongresszus elmaradt, de már 1925-ben újból összejött a kongr. Londonban, melyre a magyar állam is kapott meghívót és részt is vett kiküldötteivel.

Az 1885-iki római kongresszusról szép beszámolót tartott annak idején Akadémiánkban *Tóth Lőrinc* (Emlékezés a nemz. bört. kongresszusra Rómában, 1886.) az 1910-iki washingtoni kongresszus eredményeit a sorok írója ismertette ugyanitt (Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméj és reformintézményei, 1911.); az 1925-iki londoni kongresszus eredményeiről lásd: *Horváth Dániel*: Magyar Jogí Szemle 1926. 146. s. köv. 1.

Igy, hogy csak egypár nagyobb jelentőségű kérdést ragadjak ki: a legtökéletesebb *börtönrendszer* annyira vitatott s az első kongresszusokon állandóan szőnyegen forgott kérdésében a későbbi kongresszusokon kialakult az a, ma már mindenütt uralkodó helyes közfelfogás, hogy felesleges és hiábavaló a »legtökéletesebb«börtönrendszer vitatása, mert mindenik rendszer relativ értékű, vagyis a börtönbüntetésre elítéltek különböző csoportjainál s a szabadságvesztés különböző tartama szerint más-más rendszer vezethet sikerre. A sokáig leghelyesebbnek vélt »magánzárka rendszerre«nézve már az 1872-iki londoni kongresszus többsége arra a böles megállapodásra jutott, hogy ez a rendszer csak az aránylag rövidebb tartamu (legfeljebb egy-két évi) szabadságvesztés végrehajtására alkalmas, ellenben a hosszabb tartamú szabadságbüntetések sikerét a »fokozatos rendszer«biztosítja legjobban, amely rendszer gyakorlatilag alakult ki Angliában. Úgy hogy ma, talán az egyetlen Belgium kivételével, ahol a magánzárka-rendszert alkalmazzák mindennemű és tartamú szabadságvesztés-büntetés végrehajtására, a főbbi összes kulturállamok a börtönügyi kongresszusok és a mai büntetéstan említett közvetítő felfogását követik.

Az egyetlen börtönrendszer meddő vitatása helyett az utolsó évtizedekben s a legújabb kongresszusokon a *szabadságvesztésnemek egyszerűsítése* és a szabadságvesztő intézetek *specialisatiójának* a kérdése áll előtérben. Az egyénítés (individualisatio) gondolata, melynek a büntetőjogban s így a szabadságvesztés-büntetések végrehajtásában is döntő jelentőségét szintén csak a múlt század 70-es éveiben s még inkább a század utolsó tizedeiben ismerik fel, ez a ma már uralkodóvá emelkedett vezéreszme tette világossá a büntetéstanban, hogy a szabadságvesztés-büntetés sikere nem attól függ, hogy minél több, illetőleg különböző nevű¹ szabadságvesztési nem álljon a bíró rendelkezésére a büntetés kiszabásánál, hanem attól, hogy a börtön

¹ A magyar Btk.-ek is ötféle szabadságvesztés-büntetési nemet ismernek: fegyház, börtön, fogház, államfogház, elzárás.

tönbüntetésre elítelt a maga egyéni bűnösségének és egyéniségének megfelelő speciális intézetbe jusson. A mai legjelesebb Btk.-ek, így az 1889-iki olasz, az 1902-iki norvég, valamint a legújabb Btk.-javaslatok, így az 1927-iki német javaslat, csak két, illetőleg a fenntartott államofgházzal együtt háromféle szabadságvesztés-büntetési nemet ismernek, egy szigorubb és egy enyhébb jellegűt, — a törvények, illetőleg a végrehajtási rendeletek azonban intézkednek, hogy az elítéltek jellemük, »passiv és activ criminalitásuk«alapján a megfelelő speciális intézetbe helyeztessenek, így az első ízben s rövidebb időre elítéltek, a visszaesők, a megrögzöttek, a betegek, az abnormálisak, a fiatalok, a nők külön-külön intézetekbe kerüljenek.

Hasonló nagy haladás állapítható meg a börtönügy legfontosabb részletkérdését, a *rabmunkát* illetőleg is. Az a nagy ellenszenv, ami a raboknak kizárólag ipari munkákkal való foglalkoztatása miatt a szabad iparosok körében a XIX. század derekán, csaknem a végéig, mindenfelé tapasztalható volt s az a harcias, de ma már szinte komikusan hangzó jelszó, hogy mentsük meg a szabad ipart a rabmunka concurrentiájától, a börtönügyi szakemberek és a börtönügyi kongresszusok alapos kritikája folytán lassanként megszűnt, illetőleg elhallgatott.¹ A század végén s a mi századunk elején már tisztán áll minden objectív bíráló előtt, hogy a rabmunkát igen célszerűen és gazdaságosan be lehet rendezni úgy, hogy az állítólagos concurrentia a szabad iparosokkal, illetőleg ezek munkatermékeivel teljesen ki legyen zárva. A rabmunka körüli széleskörű kritikák és vizsgálódások azonban nagy hasznára váltak a börtönügy haladásának, mert ezek hatása alatt hagytak fel mindenütt a gazdasági érték nélküli testsanyargató munkákkal (így Angliában az egész 1905-ig fennállott taposó malommal) s mindenütt meghonosították a hasznos, nevelési célzatú, testedző s az elítelt képességeit fejlesztő munkákat. Ezek-

¹ L. erről *Tóth Lőrinc*: A rabmunka. 1888. és Emlékezés az 1885-iki római börtönügyi kongresszusra. 1886; *Hacker Ervin*: A rabmunka. 1916; *Karay Pál*: A rabmunka. 1927.

nek a kritikáknak az eredménye lett az is, hogy sok helyen, különösen a mezőgazdasági országokban, mind sűrűbben foglalkoztatják a rabokat *mezőgazdasági*, illetőleg a *szabad levegőn teljesíthető munkákkal*, amikkel a börtönbüntetés célja épen úgy, sőt sokkal sikeresebben és emberesebben megvalósítható, mint a zárkában vagy munkatermekben végzett ipari foglalkoztatással.

Természetesen e nagy haladás mellett, amit a börtönügy minden részletében a lefolyt század alatt felmutat, még ma is sok jogos kifogás tehető sok helyt a börtönök tényleges állapota ellen. Így különösen a kisebb és enyhébb jellegű intézetek, a fogházak rendszere és elhanyagolt állapota miatt hangzik el igen sok helyt alapos panasz maguk a börtönügyi szakemberek részéről is. Sajnos, ezekben a kisebb bűnösök részére szolgáló, tehát még könnyebben javítható elítéltek elhelyezésére használt fogházakban hiányzik nagyon sok helyen, külföldön is, nálunk is, a megfelelő éjjeli elkülönítés, néhol még a rendszeres foglalkoztatás is. Jóllehet már br. *Eötvös József* (1842) figyelmeztetett, hogy ha nem lehet egyszerre az egész börtönügyet újjáteremteni, akkor nem a megrögzött bűnösök, hanem a kezdő, kisebb bünelkövetők részére szükséges intézetek reformjával kell kezdeni, akiknek megjavulása még joggal remélhető. (*Eötvös-Lukács M.: Fogházjavítás. 1842. 337. l.*) Amihez hozzátehetjük, mint sajnálatos tapasztalati tény, hogy a kis fogházak elhanyagolása, különösen az éjjeli elkülönítés hiánya, a legbiztosabb út és mód a kezdő bűnösöknek a romlottabbak által való megmetelyezésére s ezzel a kriminalitás növelésére.

Ezektől a sajnálatos és elítélendő kivételektől eltekintve azonban a legtöbb kulturállam börtönei tisztaság, célszerű berendezés, az egészségügyi tekintetek, a hasznos és gazdaságos foglalkoztatás, az erkölcsi gondozás tekintetében hasonlíthatatlanul felette állanak a száz év előtti első fogházaknak. Ha pedig a két börtönügyi vezérállamnak, Belgiumnak és Angliának a mai börtöneit (Belgiumban a louvain-i, a st. gilles-i, Angliában a wormwoodscrubs-i, pentonville-i, aylesbury-i, edinburgh-i, a bortstal-i stb.),

vagy a Franciaországban (Frèsnes les Rungis), Németországban (Tegel) újabban épült minta-intézeteket meglátogatjuk, elmondhatjuk, hogy ezek megközelítik azt az ideált, amit Howard elképzelt s amit a most száz év előtti nagy elődeink megvalósítani kezdték.¹

Sőt éppen ezek ellen a modern mintabörtönök ellen, melyekben a mai gazdasági életnek megfelelő, itt-ott egészen gyárszerű berendezéssel kapcsolatos modern technikai eszközök (gépek, villanyvilágítás, központi fűtés, fürdők) is — épen költségkimélt és hygienikus szempontból — alkalmaztatnak, s ahol a szorgalmas és kifogástalan munkát végző rabok megfelelő munkajutalmat, fokozatos könnyítéseket és bizonyos elemi kényelmi, vagy szórakozási eszközöket is elnyerhetnek, illetőleg kiküzdhetnek maguknak, ezek ellen a valóban okszerűen és emberiesen berendezett modern börtönök ellen olvashatunk elég sűrűn epés kifakadásokat, mintha a mai börtönök megfelelő szigor helyett az elítélteket kényeztetnék. Az ilyen laikus kritikák rendszerint a tárgyi tájékozatlanságból erednek. Ezekben a modern nagy börtönökben — melyeknek csak a nagysága, a túlnagy befogadási képessége ellenkezik a börtönügyi tudomány tanításával — szó sincs az elítéltek dédelgetéséről, kényeztetéséről. Aki közvetlenül tanulmányozta ezeket a mintaintézeteket, bizonyára igazat fog adni nekem abban, hogy a legszigorubb fegyelem és a kemény munkakényszer épen ezekben érvényesül legjobban. Ami pedig a rabok tiszta celláit, a modern hygienikus berendezéseket, az egyszerű, de rendes és tápláló ételmezést, vagy az ismeretterjesztő előadásokat, eszmecseréket avagy a testedző gyakorlatokat illeti, csak örülnünk kell, hogy az emberiségnek ezeket az elemi követelményeit, amik a *rabnevelésnek* s ezzel a speciál-preventiónak is legelső feltételei, végre legalább ezekben a nagyobb intézetekben megvalósíthatjuk.

A modern börtönügy haladása, száz év alatti fejlődése

¹ Annál sajnálatosabb, hogy Anglia még ma is fenntartja a régi durva világból megmaradt bothüntetés (whipping) és fegyelmi büntetésül a vesszőzést (birch rod) és a korbácsot.

éppen abban áll, hogy a börtönre elítéltet ma nem tekintjük minden emberi jogától megfosztott s mielőbbi elpusztulásra szánt páriának, hanem egy jogilag szabatosan meghatározott büntetés elszívására kötelezett embertársunknak, aki ha elkövetett bűncselekményéért kellemetlen joghátrányokat köteles is elviselni, de akinek emberi alapjogait a börtönbüntetés végrehajtása alatt is respectálni kell. A nemrég elhunyt *Freudenthal*, frankfurti professor érdeme elsősorban ennek a gondolatnak a diadalra juttatása s az u. n. fogházi jognak (*Gefängnisrecht*), a foglyok jogviszonyainak a tisztázása. A fogság — értve alatta mindenféle szabadságvesztés-büntetést — *Freudenthal* helyes kifejtése szerint, egy közjogi viszony az állam és az elítélt között, mely jogviszonyt mindkét oldalról jogi szabályokba kell foglalni. Ez a jogi szabályozás a börtönügyi, illetőleg büntetésvégrehajtási törvény feladata.

Ez a gondolat alapjában véve nem egyéb, mint a száz év előtti börtönügyi emberies felfogásnak új formulázása, a rabokkal való bánásmódnak, a szabadságvesztés büntetések végrehajtásának valóban emberissé tételére való törekvés. Maga a »fogházi jog« kifejezés nem találó és nem szerencsés, mert nem arról van szó, hogy a börtönre ítéltnek, a raboknak valami új, az eddigénél több jogot követeljünk, csupán arról, hogy a szabadságvesztés-büntetések tartalmát és célját helyesebben fogjuk fel és minél tökéletesebben és gyakorlatiasabban valósítsuk meg.

Nézetem szerint a kérdés, amit a fogházi jog új jelszóval *Freudenthal* és a büntetésvégrehajtási jog újabb művelői megoldani vagy előrevinni kívánnak, voltaképpen abban áll, hogy mi a szabadságvesztés-büntetés lényege, tartalma és célja. Ha ezt helyesen tudtuk megállapítani, akkor az új jelszó nélkül is, ami könnyen félreértésekre vezethet, felállíthatjuk a börtönbüntetés helyes és gyakorlatias végrehajtására irányuló követeléseinket.

A szabadságvesztés-büntetés tartalma elsősorban az egyéni szabadságjogoktól rendszerint bizonyos időre való megfosztásban áll. Ez a jogfosztás állhat pusztán a helyváltoztatási szabadság elvonásában, mint az államfogház

vagy az elzárás nevű, legenyhébb jellegű szabadságvesztés büntetési nemeknél, — de állhat ennél sokkal többben is. A súlyosabb jellegű szabadságvesztési büntetéseknél, a fegyház, börtön, fogház, deportatio, relegatio, kényszermunka stb. nevek alatt ismert büntetési nemeknél, az erre elítélt kisebb-nagyobb fokú *munkakényszer*, valamint szigorú magaviseleti szabályok alá esik. A Btk.-ek rendszerint kifejezetten elő is írják ezeket a kötelezettségeket, a végrehajtási törvények vagy rendeletek pedig a célt is kifejezik, amit az ily szigorubb fajta büntetésekkel az állam elérni akar. Ez a cél a *testi, értelmi és erkölcsi edzés*, illetőleg nevelés, amit újabban a *rabnevelés* gyűjtőszóba foglalnak össze.

A külön börtönügyi törvényre tehát elsősorban azért van szükség, hogy a különböző nevű szabadságvesztés-büntetések igazi tartalmát és célját világosan és határozottan állapítsa meg a törvény, hogy aztán a végrehajtó hatóságok és közegek ehhez tudják tartani magukat és igyekezzenek az elítélteket ebben a törvényes keretben kezelni, illetőleg nevelni. A börtönügyi törvényekben, amelyeknek mintáit Anglia, Belgium, Hollandia, Japán már évtizedek óta szépen megalkották, lehet és kell azért az u. n. fogházi jogot, így a rabok munkajutalmát, panaszjogát, egészség-ápolási, ruházati, ételmezei, fegyelmezési szabályait részletesen megállapítani. Legújabb ily tárgyú javaslat az 1927-ben a német birodalmi gyűléshez beterjesztett *Entwurf eines Strafvollzugsgesetzes*, mely immár több éve áll a szakemberek vitájának a központjában.¹ Ez a vita bennünket kevésbé érint, mert már a Btk.-ünk, 1878-ban, elég világosan és helyesen állapította meg az egyes szabadságvesztési nemek tartalmát s ebből kivethető célját, ezenkívül hazánkban

¹ L. *Frede u. M. Grünhut*: Reform des Strafvollzuges. 1927. E rendkívül érdekes gyűjteményes munka olvasása jöleső elégtétellel tölthet el bennünket, mert meggyőződhetünk belőle, hogy a németek csak most terveznek olyanokat (fokozatos rendszer, közvetítő intézet), amiket a mi Btk.-ünk már ötven éve meghonosított nálunk.

A német börtönügy jelen állását nagy alaposággal mutatja be *E. Bumke*: Deutsches Gefängniswesen. 1928. című gyűjteményes műve.

a jogegység a börtönügy terén már a Btk.-ben teljes mértékben érvényesült, míg az 1871-iki német birodalmi Btk. a börtönügyet a tagállamok autonom rendelkezésére ruházta s így e részben a legutóbbi időkig a szabadságvesztés-büntetések végrehajtása meglehetősen tarka képet mutatott a német birodalomban s csak az összeomlás után, 1923-ban a *G. Radbruch*, igazságügyminiszter által kiadott *Grundsätze für den Vollzug von Freiheitsstrafen* tett végre döntő lépést a német börtönügy egységesítése s a fokozatos rendszernek uralomrajuttatása érdekében. A magyar börtönügy, dacára, hogy külön börtönügyi törvényt nem alkottunk, úgy a rendszer, mint a részletek tekintetében kétségtelenül fellette állott egy félszázad óta a német börtönügynek s épen mintául is szolgált a német birodalmi börtönügyi reformok előkészítésénél.

Az összes kulturállamok börtönügyének egységes irányú fejlesztése tekintetében a legújabb s szinte korszosnak tekinthető mozzanat az 1925-iki londoni nemzetközi börtönügyi kongresszus megbízásából a Bernben székelő Nemzetközi Büntetőjogi és Börtönügyi Bizottság (Commission internationale pénale et pénitentiaire) által 1929-ben megállapított »Alapszabályok a foglyok kezelésére« (*Ensemble de règles pour le traitement des prisonniers*) című nemzetközi börtönügyi codex-minta¹ közzététele.

Ez az Alapszabály voltaképpen ismételt és tökéletesített kiadása az 1870-iki északamerikai (Cincinnati-i) Alapelveknek, azzal a nagy különbséggel, hogy ez utóbbi csak az északamerikai unió számára készült, míg a most megalkotott Alapszabályok a közzététel előtt be lettek mutatva a Nemzetközi Büntetőjogi és Börtönügyi Bizottságban képviselt 24 állam (köztük van Magyarország is) kormányának

¹ L. Bulletin de la Commission pénitentiaire internationale. Nouvelle Serie N° 5. okt. 1929. és Zeitschrift für die ges. Strafrechtswissenschaft. 50 Bd., 4—5. H. 597. s köv. l. A börtönügy nemzetközi mintacodex-ének a gondolata és első javaslata az angol *Howard League for Penal Reform*-tól ered, mely már évekkel ezelőtt kidolgozta az „International Charter for Prisoners” tervezetét. Az 1929-iki Ensemble de règles első javaslata is az angol *Waller* műve. L. Zeitschrift id. h.

és a Nemzetek Szövetségének hozzájárulás végett s így ez tényleg az egész kulturvilág börtönügyének mai irányelveit és közös reformkövetelményeit foglalja össze. A kulturvilág büntetőjogának egységesítésére, amiről már a háború előtt, de különösen a háború alatt és után annyi szó esett, ez az Alapszabály az első reális lépés, illetőleg codificatorius kísérlet.

Az Alapszabályok bevezető szakaszai kiemelik, hogy készítői nem kívántak kötelező mintát felállítani, csak azokat »a minimális követelményeket« állították össze, melyeknek megvalósítása a *foglyok emberies és szociális kezelése szempontjából* mindennemű börtönrendtartásban kívánatos.

Ehhez képest a Szabályzat, habár mindennemű fogház általános berendezésére s bármi címen letartóztatott kezelésére vonatkozó egész joganyagot felöleli, nem megy bele az aprólékos részletekbe, csak mintegy a tervrajzát és a főbb irányelveit foglalja egybe egy börtönügyi törvénynek. Az irányelvek és követelmények felállításában természetesen a börtönügy legújabb fejleményeit és annak »emberies és szociális« irányban való fejlesztését tartván szem előtt. Örömmel emelhetem ki, hogy ezek a minimális követelmények, melyeket a Szabályzat összeállít (az igen kis fogházak lehető megszüntetése, az éjjeli elkülönítés szigorú keresztülvitele, a munkára, rendre, erkölcsös életre nevelés, a fokozatos munkanevelési rendszer, egészségápolás, a kiszabadultak körüli patronage stb.) a magyar börtönügy jelen állapotában, ha nem is kivétel nélkül, de sok részben meg vannak valósítva, sőt több kérdésben a magyar börtönügy előbb van azoknál.

A másik nagyjelentőségű általános mozzanat a börtönügy utolsó száz év alatti fejlődésében a szabadságvesztés-büntetések mellett a *biztonsági intézkedések* rendszerének kialakulása a XIX. század utolsó s a XX. század első tizedeiben. Ez a nagy reform, ami az egész mai büntetési rendszer gyökeres átalakítását és kibővítését jelenti, kétségtelenül annak a nagy eszmemozgalomnak az eredménye, mely a klasszikus büntetőjogi iskola egyoldalú dogmatizálásával szemben a társadalom hatályosabb védelmének a

jelszava alatt egyfelől a büntettes személyével, másfelől a társadalmi viszonyok büntermelő (kriminogén) befolyásával való beható vizsgálódást tüzte ki feladatául s amely hatalmas szellemi mozgalom az u. n. *kriminológiai* tudományokat megteremtette és számos egészséges eszmét vetett felszínre részint a bűnelkövetés általános megelőzése, — részint a közveszélyes büntettek részéről a társadalmat fenyegető különös veszedelmek elhárítása érdekében.

Ennek az immár félszázados szellemi mozgalomnak a gyakorlati eredménye a bűnelkövetők különböző csoportjai ellen a megfelelő biztonsági intézkedések törvénybeiktatása. Így a többszörös visszaesők, a ma u. n. megrögzött büntettek részére az utólagos, illetőleg »megelőző letartóztatás« (Angliában *preventiv detention*, Franciaországban a *relegation*, Olaszországban a *domicilii coatti*), a közveszélyes munkakerülőkre a dologház, — az elmegegye vagy elmebajos, alkoholista büntettek számára a gyógyletartóztató intézetek —, az elhanyagolt vagy erkölcsileg züllyött gyermekek és fiatalok részére a javító nevelési intézkedések. Ezek a különböző nevű, de közös célt szolgáló »biztonsági intézkedések« (Sicherungsmaßnahmen, mesures de sûreté) az utolsó évtizedekben egyenjogúságot szereztek a büntetési eszközökkel, úgy hogy a legújabb Btk.-ek és Btk.-javaslatok kivétel nélkül kibővítik az eddigi büntetési fejezetet a biztonsági intézkedésekkel. Legtöbb új codex egyenesen összeköti a két fogalmat s »büntetések és biztonsági rendszabályok« címfelirat alatt foglalja össze a megtorlást és a megelőzést szolgáló intézményeket, mint a büncselekmények büntetőjogi következményeit. Ez az összefoglalás annál inkább jogosult, mert a klasszikus Btk.-ek által *mellékbüntetéseknek* nevezett némely eddigi intézkedések is, így a bizonyos tárgyak elkobzása, a kiutasítás, tartalmukat és céljukat tekintve, nem valódi büntetési eszközök, hanem biztonsági intézkedések voltak. Épúgy a klasszikus Btk. idején is ismert dologház és a javító-intézet szintén nem büntetések, hanem biztonsági intézkedések.

Nem kívánjuk elvitatni a régiektől az elsőség dicsőségét. Az bizonyos, hogy úgy a dologház, mint a javító-

intézetek, valamint a közveszélyes büntettek deportációja, transportációja több évszázad óta ismeretesek. Azonban az is kétségtelen, hogy a régibb, még csak a száz év előtti büntetőjog is csak mintegy mellékesen rendelkezik ezekről, nem tudják ezeket rendszeresen és céltudatosan beilleszteni a büntetési rendszerbe. A másik nagyjelentőségű vívmánya azért az utolsó száz év börtönügyének, hogy hosszú és alapos elméleti vitatkozások után túltette magát a megtorlási elmélet egyoldalúságán s a ma száz éve oly nagyjelentőségű szabadságvesztés-büntetési rendszer egyeduralmát is áttörte és a közveszélyesnek tekintendő büntettes osztályokra meghonosította a határozatlan időre való, vagyis a valóságos megjobbulásig terjedő letartóztatást. A régi egyoldalú *javítási* elméletben levő helyes magot, a munkára és a helyes polgári viselkedésre nevelés gondolatát érvényrejuttatta és a gyakorlati életbe átvitte.

A börtönügyi tudomány, helyesebben a büntetéstan, mint a büntetőjogi tudomány egyik külön ága, az utolsó száz év alatt kiküzdötte a *nevelés* eszméjének a *megtorlás* gondolatával való egyenjogúságát. Ma már nem restellik a gyakorlati szakemberek sem nyíltan hirdetni, hogy a börtön célja is az elítéltek nevelése. De ugyanez a célja a biztonsági letartóztatásnak, a dologháznak és a szigorított dologháznak is. Mig tehát eddigelé csak a fiatalokkal szemben hangsúlyozták a javítónevelést, ma a felnőtt büntettekkel, épen azok súlyosabb és legveszedelmesebb osztályaival szemben is határozottan hirdethetjük a rabnevelést, mint a szabadságvesztés-büntetés és a dologház vagy a szigorított dologház célját. S ez az elméleti vívmány egyúttal a leggyakorlatiasabb eredményt is jelenti. A javítónevelő és a biztonsági letartóztató intézetek felkarolása, ezek rendszeresebb építése és alkalmazása hatalmas lépéssel vitte előre a jogbiztonság megszilárdítását s a bűnelkövetők legveszedelmesebb csoportjaiba tartozó egyének százaival, sőt bátran mondhatjuk, ezreinek a megfelelő nevelés alá vételével részint közvetlenül, részint közvetve teméntelen bajtól és veszedelemtől menti meg az állam a magánosokat és a társadalmat.

Úgy, hogy ma már mindjobban meg kell barátkozniok a klasszikus büntetőjogi iskola hiveinek, illetőleg a konzervatívabb gondolkozású büntetőjogászoknak is azzal a gondolattal, hogy a büntetéstan nevét *bűnügyi neveléstan*-nal cseréljük fel (Kriminalpedagógia), vagy legalább is összekötve használjuk a büntetéstan és a bűnügyi neveléstan szavakat a büntetőjog harmadik ágának, a végrehajtási jognak a tudományos kidolgozásában.

Vessünk most még egy rövid pillantást a magyar börtönügy legutóbbi száz évére, lássuk, minő haladást, fejlődést mutat fel a magyar börtönügyi tudomány, a törvényhozás és a gyakorlat ezen idő alatt.

Hazánkban a modern börtön fogalma valóban csak éppen száz évvel ezelőtt lett ismerős. A magyar büntetőjognak s ennek keretében a börtönügynek a XIX. század elején volt siralmas állapotát költői tollal, de a realitásnak megfelelően írták le *br. Eötvös József*, a nagy állambölcseünk A falu jegyzője című regényében és *Kölcsey Ferenc* a Vadászlak című elbeszélésében. De a legprózaibb ridegséggel örökítették meg a megyei fogházak rettenetességét *Szemere Bertalan*, *Zsoldos Ignác* és *Bölöni Farkas Sándor*. Bizony, ma száz éve még az volt a helyzet, hogy országos, illetőleg állami börtönünk egy sem volt. A fentkölt gondolkozású *gr. Esterházy Ferenc* ajándékából 1772-ben Szempcen megnyitott első országos *fenyítőházunk*, mely 1780-ban Tallósra, majd 1785-ben Szegedre helyeztetett át, épen most száz éve szűnt meg, miután 1829-ben már csak 4, 1831-ben pedig mindössze 2 rab utaltatott be (a megyék által sokallott napi 40 krajcár rabtartási költség miatt).¹ Az összes börtönre ítélték a megyei és városi fogházakban töltötték büntetésüket. Ezek pedig — igazán egy-két kivétellel — a legelhanyagoltabb, ronda földalatti helyiségek voltak, melyekről maga a Helytartó Tanács azt

¹ Ennek a három helyen működött első országos fenyítőházunknak a történetét részletesen l. *Vajna Károly*: Hazai régi büntetések. 1906. I. köt. 1—528.

írja egy felterjesztésében, hogy »a hely szüke és egészségtelensége miatt a rabok ezekben menthetetlenül elpusztulnak«.

Hogy az *országos* intézetek létesítése mennyire pusztán a költség kérdésén fordult meg, erre nézve felette tanulságos és érdekes az az összeállítás, mely *Vajna Károly* id. művének I. kötetében (485—514. l.) olvasható a törvényhatóságok véleménye felől az udvari Kancelláriának 1808-ban hozzájuk a *nyilvános dologházak* (a »hosszabb rabságot szenvedők« részére) létesítése iránt intézett körrendeletére. Legtöbb törvényhatóság azt válaszolja, hogy erre nincs költség s ez ügygel »boldogabb időre kell várni«. A »gonosztevők féktelen szilajságának megfékezésére« sok jelentés nyíltan a halálbüntetés minél sűrűbb alkalmazását ajánlja. Elismeréssel kell azonban kiemelnem, hogy voltak megyék, melyek belátták a fenyítő- vagy dolgozóházak építésének »hasznos voltát« s javaslatokat is tettek azok létesítése iránt.

Legrealisztikusabban, de a szomorú valóságot legjobban megközelítően *Kölcsey* írja le a száz év előtti megyei tömlőc állapotát: »A megye fogháza három osztállyal birt. Egyik, mely alsó tömlőcnek neveztetett, tulajdonkép földalatti pince vagy verem volt, hol rendesen 70—80 rabló, gyilkos s gyujtogató rothasztó nyirok s fojtó gőz közt összetorlasztva őriztetett. A két más osztály az élők levegőjében, földszint épült, egy férfiak, másik asszonyok számára; e kettőben mindenféle rangu és koru, megrögzött és kezdő gonoszok, vigyázatlan tettekért befogott ifjoncok minden különbség nélkül együvé zártak. E két osztályt a legteljesebb joggal úgy lehetett tekinteni, mint a legcélrányosabb oskolát, hol a földalatti osztály jövődő lakosai vagy lakosainak oktatói állandóul neveltessenek, s olykor a vesztőhely gazdagítására — egy-két zsákmány előre készülhessen —, mert kit egyszer ifjúsága hajnalában, bármilyen történet következésében, a sors ide kényszerített, annak igen nyomorult fejének kellett vala lenni, ha a vétek minden tekervényével . . . tökéletesen meg nem ismerkedett; ki idejöttékor a becsületértésnek valamely szikráját szívében

hordozta, vagy az emberi nem iránt — tisztábban vagy homályosabban — még valami hajlandóságot érzett, minden bizomnyal e kettő nélkül tért vissza a társaságba, onnan időről-időre, mint honába, ismét eljövendő.

A 40-es években aztán, a br. Eötvös József,¹ Lukács Móric, Szemere Bertalan, Bölöni Farkas Sándor, Zsoldos Ignác, Schedel Ferenc, Gorove István és sok más reformer szellemű fiatal írónk lelkes buzdítására, néhány megye új, magánzárkás fogházat épített, így Komárom (ahol a fogház költségeit táncmulatságok és közadakozás útján gyűjtik össze), melynek 1840-ben megnyitott fogháza az osztrák börtönök építésénél is mintául szolgált, Nógrád (Balassagyarmaton a Bentham-féle panoptikum mintájára), Pozsony, Bihar 1845., Torontál 1846. Az első fecske ugyan e téren már két évtizeddel előbb megjelent Arad vármegyében, ahol gr. Brunswick Julia, br. Forray Andrásné buzgólkodására 1821 január 1-én nyitott meg »a rabok dolgozóháza«, melyben 40 rabot foglalkoztattak gyapjuszövéssel és posztóké-

¹ Báró Eötvös József és Lukács Móric (Fogházjavítás. 1842. című munkájukban) kiméletlen őszinteséggel ostromozzák az azonkori megyei tömlőcök szomorú és elhagyatott állapotát, különösen a „legóriásibb egyenlenséget“, ami a közhatósági tömlőcök közt a rabok tartása tekintetében fennállott. „Vannak közhatóságok, melyek haladva korunkkal, tömlőceikbe a poenitentarius rendszert behozák vagy ahhoz legalább közelítének, — vannak mások, melyeknek börtönei a középkor óta, melyben épültek, úgyszólván semmiben nem változtak. Némely helyen a rab tömlőcéből naponként néhány pillanatra eresztetik ki szabad levegőre, máshol szabad munkásként dolgozik; egyik vármegyében *felmázsás vas terhelé lábaít*, míg a szomszéd törvényhatóságnál láncok a rabok nagyobb részénél nem használtnak; itt hetenként négyszer látatják el hussal, míg a harmadik törvényhatóságban hetekig kenyéren s vizen kívül más élelemre szert nem tehet. . . . A láncoknak választása a várnagyra s általa a hajdukra bízatik s valamint (ennek) éppen kedve csosszant vagy véletlenül kezébe akadt vagy mert a könnyebb vasak már felverettek, ötven fontos vasat rak annak lábára, ki egy első lo-pásért került a megye tömlőcébe; míg az úgynevezett *konyhás rabok* kényelemmel pipázva néznek le a tornácról s új gonoszítottak elkövetéséről beszélgetnek, melyek által ugyis csak a jelen kényelmes helyzetbe juthatnak, mivel ugyis régen felvett szokás, hogy minden tisztviselő, ügyesnek mutatkozott konyharabját, ha az ismét tömlőcébe kerül, vissza-vegye. . . .“

szítéssel. Ezt a nemes példát követi Borsod megye az 1835-ben felállított »rabdolgozó« intézetével.

Helyénvaló lesz kiemelnem, hogy ezt az első büntetőjogi és börtönügyi humanitárius fellendülést hazánkban azok a nagy államférfiaink készítették elő, akik a magyar ősi alkotmány dicsőséges reformkorszakát, az 1848. és 1867-iki törvényeket megteremtették. Legelső ezek sorában a legnagyobb magyar, gr. *Széchenyi István*, aki a Stádium-ban írja le egész büntetőjogi programját.¹ Ő jelöli ki mély bölcsességgel és kitünő gyakorlati érzékkel a büntetőjogi reformok útját. Előbb meg kell csinálni a törvény előtti egyenlőség elvére építendő büntetőtörvénykönyvet s reformálni a büntető eljárást, eltörölni az úriszéket, vagyis kivenni a nemesség kezéből a büntető hatalmat, ha ezek meg vannak, akkor jöhetnek a nagyobb alkotmány-reformok. Az anyagi jogi büntetőtörvényjavaslat megkészítésében a munka oroszlánrészét *Deák Ferenc*, a haza bölcse végzi. A bünvádi eljárás első javaslatát *Szalay László*, a nagy történetíró, a másodikat (1844) *Szemere Bertalan* csinálja meg, aki a halálbüntetésről irt gyönyörű tanulmányával a Tud. Akadémia koszorúját is megszerezte. A botbüntetés eltörlése iránt pedig Deák Ferenc után *Kossuth Lajos* agitál a leglelkesebben.

A magyar börtönügy fejlődési történetének maig egyik legkiemelkedőbb pontja az a tény, hogy az 1840. évi V. t.-cekkel »a büntető és javító rendszer kidolgozására« kiküldött országos választmány böles megfontolással három külön törvénykönyv készítését határozza el, vagyis külön az anyagi jogról, külön az eljárásról és külön a börtönrendszerről. Ismeretes, hogy a választmány által elkészített három javaslat, melyeket röviden az 1843-iki büntetőjavaslatok neve alatt szoktunk idézni,² Európaszerte nagy elismerésben részesült, a külföldi szakemberek magasztalását vitva ki s az 1878-iki Btk.-ünk miniszteri indokolása is a

¹ L. *Balogh Jenő*: Akad. Ért. 1902. XIII. 105.

² L. *Fayer László*: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. I.—IV. k. 1896—1902.

legnagyobb hódolattal hajtja meg előtte a zászlót, midőn azt mondja, hogy »az 1843-iki javaslat mindig büszke emlékeül marad fenn annak a bámulatos haladásnak, melyet hazánk az 1827-iki javaslat óta a nyugati civilizatio vívmányainak, a jogrend és a humanismus követelményeinek felismerésében s a tudomány megállapításainak a fennforgó viszonyokkal való kiegyeztetésében tett«.

A száz év előtti dolgokra visszaemlékezve, legyünk azonban igazságosak és említsük meg, hogy a nagyhirű 1843-iki javaslatok közvetlen előde, a reactionariusnak bélyegzett 1827-iki, helyesen 1830-iki javaslat is a börtönügy emberissé tételét komolyan tervbevette. Ez a javaslat az 1825/27-iki országgyűlés ama rendelkezése alapján jött létre, hogy a börtönök siralmas és botrányos állapotán, amit már a Helytartó Tanácsnak 1820-ban a m. kir. udvari Kancelláriához intézett felterjesztése sürgetett, segítve legyen. Az országos bizottság feladata az 1795-iki javaslatok átnézése és megfelelő módosítása volt. A bizottság azonban egészen új munkálatot csinált s ebben tárgyunkat illetőleg azt a helyes reformot javasolja, hogy kerületi, azaz országos fogházak állíttassanak fel. Ezt a gondolatot az 1843-iki javaslat is magáévá tette s így a különben általában helytelenített 1830-iki javaslat is egy helyes gondolattal hozzájárult börtönügyünk fejlődéséhez. Bátran mondhatjuk azért, hogy az 1843-iki börtönügyi javaslatunk egy fél-százados nemes törekvés (1791—1843) eredménye volt.¹

Maga az 1843-iki javaslat börtönügyi része, habár az anyagi jogi rész mellett, melynek szövegét tudvalevőleg

¹ Céломhoz képest ezúttal csak a száz év előtti börtönügyi viszonyainkat akarván vázolni, nem terjeszkedhetem ki börtönügyünk s büntetőjogunk legelső reformkorára, az 1790/91. évi 67. t.-cikkkel kiküldött országos választmány 1795-i munkálatára, amely nagvértékű munkálat tulajdonképen az első kísérlet volt a börtönügy emberissé tételére hazánkban s amely javaslat a „carceres duriores” és „mitiores” mellett a „domus correctoria”-k, tehát a javító-intézetek felállítását is elrendelte. Mindezekről részletesen tájékoztat Fayer L. id. anyaggyűjteménye. Magát az 1795-iki Büntetőjavaslatot (Codex de delictis eorumque poenis) Fayer külön füzetben is kiadta az 1899-ben Budapesten tartott Nemzetközi Büntetőjogi Kongresszus tagjainak ajánlva.

Deák Ferenc diktálta tollba Pulszky Ferencnek s mely ma is remek jogászai munka számba megy, valamint az eljárási rész mellett is, melynek mindkét kidolgozása szintén ma is becses jogászai alkotás, kevésbé sikerült s mai szemmel nézve sokban elavult, nehézkes szövegezésű, — de ezen hiányai dacára szintén nagyjelentőségű határkö a magyar börtönügy fejlődési történetében. Az első — sajnos — maig egyuttal utolsó kísérlet az egész börtönügy codifikálására. A börtönbüntetés végrehajtásának részletes és lelkiismeretes kidolgozása és az emberiség elvének érvényesítése tekintetében pedig — *Megyery István*¹ szavai szerint »börtönügyi remekmű volt«.

A börtönrendszer kérdésében az országos választmány plénuma 44 szavazattal a br. Eötvös József egyetlen ellen-votuma ellenében, a magánzárka, az akkor u. n. magánrendszer fogadta el, mint amely — a jegyzőkönyv szerint — »a maga lényeges alkotó részei által kezességet nyújt az iránt, hogy büntető jellemét elveszíteni nem fogja, más-résről pedig a szigorúságnak az emberiség parancsával való összeköttetését lehetővé teszi« (1841 dec. 13-iki ülés jegyzőkönyve).

Érdemes itt megemlíteni, hogy a választmány tanácskozásain Deák Ferenc, habár elvileg ő is inkább a magánrendszer felé hajlott, de arra való tekintettel, hogy »a börtönrendszer tekintetében hazai tapasztalataink nincsenek s a külföldi kísérletek és a szakemberek véleményei is eltérők«, felvetette azt a gondolatot, hogy a börtönrendszer feletti végleges döntés előtt ki kellene próbálni a két vitatott rendszert, vagyis építeni kellene két intézetet s egyikben a filadelfiai, másikban az auburni rendszert meghonosítani s néhány évi tapasztalat alapján eldönteni, hogy melyik rendszert tartsuk meg. Deáknak ezt a nagy gyakorlati bölcsességre valló javaslatát azonban kevesen támogatták s a plénumban ő maga is a magánrendszer behozatala mellett szavazott.

Ki kell azonban emelnem Deáknak azt a ma is találó

¹ L. *Megyery István*: A magyar börtönügy. 1905. 15. l.

értvét, hogy »a börtönrendszer eredménye más és más lesz az egyes nemzetek egyénisége szerint. Angliában beválthat a filadelfiai rendszer, de már Olaszországban veszélyesnek tartják annak életbeléptetését«. Ezt az érvet, vagyis a nép jellemének (iparos vagy földművelő nép, hidegebb vagy melegebb klíma) figyelembevételét ma is sorompóba állíthatjuk a magánrendszer ellen. Sőt az elítéltek egyénisége szerint is egyiknek, egy mindig szobában dolgozó kisiparosnak semmi változás, ha magánzárkába helyezük, míg a szabad levegőn élő földműves, napszámos, fuvaros emberre óriási változás s egészségére végzetes hatású lehet a hosszabb tartamú magánzárka.

A börtönügyi javaslat értelmében minden elítélt kivétel nélkül »magánkamrácskában« töltötte volna ki büntetését úgy a kerületi (országos) börtönökbe, mint a törvényhatósági fogházakba elhelyezettek. A javaslat szerint tíz *kerületi*, vagyis országos *börtön* lett volna felállítandó (Léva, Keszthely, Buda, Kassa, Nagykároly, Nagyvárad, Miskolc, Szeged, Arad, Pozsega székhelyekkel), melyekbe a félévinél hosszabb tartamú »rabságra« vagy »fogságra« elítéltek lettek volna elhelyezendők, míg a megyei fogházakban csak a félévnél rövidebb időre elítéltek töltötték volna büntetésüket. (Franciaországban ma is csak az egy év és egy napnál hosszabb időre elítéltek helyeztetnek »központi« intézetekbe, u. n. maisons centrales-ba, az ennél rövidebb időre elítéltek utaltatnak a megyei fogházakba, a prisons departementales-ba.) A javaslat szerzőinek nagy gyakorlati érzékét mutatja, hogy beérték kétféle szabadságvesztés büntetéssel (rabság és fogság), úgy mint a mai legjelesebb külföldi Btk.-ek.

Megemlítendőnek vélem itt, hogy *Széchenyi* csak megindítója, első apostola a büntetőjogi reformoknak, de azok kidolgozásában, így az 1843-iki javaslatok készítésében is már nem vett részt. Nem is lett tagja a büntetőjogi Országos Választmánynak. Sőt, éppen tíz évvel a Stadium megjelenése után, az 1841-ben kiadott Kelet Népében nyíltan ellene fordul a büntetőjogi bizottság túlhúmánusnak vélt tervezeteinek. A »fogház-javítás« gondolatát túlzó fi-

lantropiából eredő fáradozásnak (»szivandalgó, szép teoriákban elmerült emberek — puhaszivü ábrándozásának«) mondja, mely csak a rabok anyagi jólétének emelését célozza. *Eötvös*, külön röpiratban (Kelet Népe és a Pesti Hirlap, 1841) felel *Széchenyi* (a »tisztelt Gróf«) gúnyos megjegyzéseire s nemes lelkesedéssel fejti ki a börtönügyi reformok nagy jelentőségét. Nem »kényelmes« tömlőcöket kívánnak ők építtetni, ez hazánkban, ahol még annyi hátra van, egy angolnak vagy amerikainak sem jutna eszébe, de hogy az angol vagy amerikai, aki a mi megyei tömlőcöket látta, azok *emberesebb* elrendezését »idő előttinek« tartani nem fogja, ez bizonyos. Még élesebben száll sikra *Kossuth* (Felelet gr. *Széchenyi* Istvánnak, 1841) a *Széchenyi* támadása ellen. *Széchenyinek* (a »nemés Grófnak«) a Pesti Hirlap agitációjára (a botbüntetés és a tortura megszüntetése érdekében) tett éles kritikájára *Kossuth* azal válaszol: »Ezer év óta bottal büntetünk, anélkül, hogy sikerét tapasztalnók; mert büntetőrendszerünk sem javítólag, sem elrettentőleg nem hat a tömegre s a tömlőcök napról-napra tömvébbek és pedig nagyobb arányban, mint a népesség növekedik... a botoztatás itt nemcsak a szegény bélyegét vesztette el — mivel a veréb-nem-öléstől egész az utonálló rablásig mindent, de mindent bottal gyógyítunk — hanem még (különösen a magyarnál és az oláhnál) bizonyos elfásult hetykeséget szült, úgy hogy a botnak szisszenés nélkül kiállása már a férfias néperények közé tartoznék...«

A legnagyobb magyarnak a börtönügyi reformok elleni ezt az utólagos állásfoglalását az események fordulata s az ő látnoki aggodalma a túlgyors és radikális reformoktól magyarázza meg.

Nem lehet eléggé sajnálnunk, hogy az egész 1843-iki javaslat s így annak börtönügyi része is törvényerőre nem emelkedett. A magánzárka rendszer mint kizárólagos rendszer helyessége ugyan ma, száz év múltán, meghaladottnak tekinthető, de az 1843-iki börtönügyi törvényjavaslat, mely kimerítő gondossággal szabályozza a szabadságvesztés-büntetések végrehajtásának menetét és minden rész-

letét, ha sikerült volna törvényerőre emelkednie, mindenestre oly szilárd alapot teremtett volna a magyar börtönügynek s oly magas színvonalra emelte volna hazánkat e téren is, amire szintén csak büszkék lehettünk volna.

Az 1843-iki javaslatoknak azonban a börtönügyi része sem lett törvénnyé, jóllehet ez a rész volt az a semleges terület, melyre nézve a két Tábla meg tudott egyezni és azt fel is terjesztette szentesítés végett a király elé. (Tudvalevő, hogy az anyagi jogi javaslat tekintetében a halálbüntetés eltörlésére, az eljárási javaslatnak pedig az esküdszék behozatalára vonatkozó álláspontja miatt támadt áthidalhatatlan szakadék a két Tábla között.) A börtönügyi javaslatnak a felső Tábla által is elfogadott végleges szövegét az 1844 november 5-iki országos ülés terjeszti fel — a nádor és a primás aláírásával — szentesítésre.¹ Az udvari kancellária a javaslatnak »adminisztratív jellegű részét« szentesítésre ajánlotta a Felsőnek, ellenben az u. n. »elméleti részt« a legközelebbi országgyűlésre kívánta utalni. A király azonban 1844 november 7-én kelt, a felterjesztésre vezetett háttérrel az egész javaslatról megtagadta a szentesítést, arra való hivatkozással, hogy a javaslat legnagyobb része »a végrehajtó hatalom szférájába« tartozik, miért is a Helytartó Tanácsot utasítja, hogy az e tárgyban szükségesnek látszó intézkedések iránt előterjesztést tegyen.

Az oly szent lelkesedéssel megindult börtönügyi reform, az annyi buzgalommal, odaadással kidolgozott törvényjavaslat tehát az utolsó ponton fennakadt. A királyi szentesítés megtagadása egy ily emberies, a politikától távolálló üdvös reformtól, érthető lehangoltságot keltett az országgyűlés tagjai között és azonkívül s a börtönügy iránti buzgalmat és érdeklődést egy csapással megsemmisítette.

Börtönügyünk így, 1843 után, egyelőre abban a szé-

¹ Az 1843-iki börtönügyi javaslat egész szövegét közli *Fayer László*: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteményének II. kötetében. Az országgyűlés és a kancellária felterjesztését és a királyi resolútiót és az országos bizottság jegyzőkönyveit I. a IV. kötetben.

gyenteljes állapotban maradt, amelyről ezen országgyűlés felirati javaslata¹ azt írta, hogy »különösen siralmas és közaggodalmat keltő a tömlöcök állapota hazánkban«. Ezen a siralmas állapoton először a szabadságharcunk leverése utáni absolutizmus igyekezett — nem annyira emberieségi, mint inkább közbiztonsági okból és könnyen átlátható politikai céllal segíteni.

Először egy 1854-iki osztrák ig. miniszteri rendelet intézkedik a fogházakról, megállapítván azok nemeit, szervezését s a rabokkal való bánásmódot. Ugyanezen évben rendeli el az absolut kormány öt országos fegyház felállítását, melyek pár év alatt meg is nyitak: Illaván, Lipótvárt, Vácson, Munkácsra és Márianosztrán. Erdélyben a még II. József által 1787-ben létesített szamosújvári fegyház mellé 1857-ben Nagyenyeden állítanak fel női fegyintézetet. Mindezekben az intézetekben az 1852-iki osztrák Btk. szabályainak megfelelően, a szigorú munkakényszer (közös munkatermekben), de a rabokkal való emberies bánásmód volt előírva, a büntetés céljaul a javítás jelöltetvén meg. A fegyelmi büntetések azonban még mindig igen drasztikusak. Az absolut kormány ezen intézkedései teremtik meg hazánkban a modern állami börtönök első — bizony még semmiképen nem tökéletes — alakjait, a ma u. n. fegyházakat. Az ekkor megnyitott országos intézeteket a provisorium, majd az új alkotmányos kormány is átveszi. 1863-ban egy helytartótanácsi intézvény az egyöntetűség okából újra szabályozza a börtönök szerkezetét és a rabokkal való bánásmódot.

1867-ben Horváth Boldizsár igazságügyminiszter a legkomolyabban programjába vette a börtönügy korszerű reformját a Btk. codificációjával kapcsolatban. Ecélből külföldi tanulmányútra küldte ki a miniszterium két fiatal tagját, *Csillagh Lászlót* és *Taujfer Emilt*, akik közül az utóbbi nagy nevet szerzett magának úgy a börtönügyi irodalmunk-

¹ A jegyzőkönyv szerint a törvényhatósági tömlöcök majdnem kivétel nélkül oly elhagyott állapotban vannak, hogy bármily rendszer alkalmaztassék, azok újjáépítése elkerülhetetlen.

nak modern színvonalra emelésével, mint a fokozatos ir börtönrendszer népszerűsítésével és gyakorlati meghonosításával s több mintafegyház (Lipótvár, Lepoglava, Zenica) megszervezésével. E két szakembernek jelentése és javaslata alapján adta ki az ig.-miniszter a börtönbüntetések végrehajtásáról szóló 1870. évi június 10-iki rendeletét, mely lényegében (új kiadása az 1880. évi 2106. sz. I. M. rendelet) még ma is, 60 év múltán, alapforrása börtönügyünk részleteinek.¹

A ma fennálló büntetési rendszerünk s ebben a börtönrendszerünk alapjait az 1878-ban megalkotott Btk.-ünk rakta le. Ugy az egész büntetési rendszer, mint különösen az ekkor elfogadott börtönrendszer kérdésében Btk.-ünk a legmodernebb Btk.-ekkel nemcsak egy színvonalon áll, de ma is, 50 évi életbenléte után, mint a legjelesebb európai Btk. tekinthető. Jelentősebb kifogás a szabadságvesztés-büntetési nemek sokasága miatt tehető. A Btk. által megállapított ötféle szabadságvesztés-büntetés közül ugyanis a speciálisan u. n. »börtön« egészen feleslegesen és sok tekintetben zavaróan lett a büntetési nemek közé iktatva. Érdekes lesz megemlítenem, hogy a Btk. miniszteri javaslatának tárgyalásakor is élénk vita folyt a képviselőház igazságügyi bizottságában a »börtön« kihagyása felett s az ig.-bizottság legkiválóbb tagjai (Szilágyi Dezső, Chorin Ferenc, Hammersberg Jenő, Horváth Lajos) a büntetési rendszer egyszerűsítése érdekében kívánták a börtön kihagyását, úgy hogy a miniszteri javaslat ezen pontja csak egy szótöbbséggel ment át a bizottságban. Hogy a börtön ellenzőinek mennyire igazuk volt úgy elméleti, mint gyakorlati szempontból, elég azt megemlítenem, hogy a börtön-

¹ Mily siralmas volt még 1872-ben, a kir. ügyészi intézmény felállításakor is, börtöneink állapota, bizonyítja *Tóth Mór*, egrí kir. ügyész: „... az 1872 elején átvett törvényhatósági börtönök minden bírálaton aluliak. Rondaság, túltömöttség, a törvények végrehajtásának a tömérdek fajú visszaélés és csempészet minden nemével kijátszása, henyé mitsemtevés, ásitó unalom és a kezelő személyzet megbízhatatlansága jellemzik a volt törvényhatósági börtönláztartást“. Tanulmányok a börtönügy terén. 1874. 20. l.

büntetést 50 év alatt sem tudtuk végrehajtani, a félszázad alatt mindössze egy börtönt építettünk (Szegeden) és a gyűjtőfogházban egy külön börtön-szárnyat, mely épen kézzelfogható bizonyosága annak, hogy a fegyház és a börtön között igazán csak görccsövel felfedezhető különbségek vannak.

Sajnos, nemcsak a speciális börtönök építését, de a fegyház és a fogházbüntetés rendszerének a keresztülvitelét sem sikerült az utolsó 50 év alatt teljes tökéletességgel megvalósítani. És pedig elsősorban a pénzügyi nehézségek miatt. A fegyház, a börtön és a fogházbüntetés első stádiumának, a teljes magánelzárásnak és az összes elítéltek éjjeli magánzárkába helyezésének a pontos végrehajtására szükséges zárkás épületek építése oly nagy kiadásnak tünt fel, hogy az igazságügyminiszterek eziránti kérelme mindig süket fülekre talált a pénzügyminisztereknél.¹

De ha teljesen új és a Btk. rendszerének minden tekintetben megfelelő letartóztatási intézeteket — a szegedi csillagbörtön és a kőbányai gyűjtőfogház s néhány törvényszéki fogház kivételével — nem tudunk is építeni, az igazságügyi kormány a Btk. életbelépte óta oly sok és üdvös javításokat és átalakításokat eszközölt a régi intézeteken, melyekkel hatalmasan előrevitte és oly magas színvonalra emelte a magyar börtönügyet, hogy méltó önérzettel mutathatjuk azt be az 1905-ben Budapesten összegyűlt nemzetközi börtönügyi kongresszus szakembereinek s örömmel jegyeshetjük fel, hogy azóta is számos külföldi szakember a legnagyobb elismeréssel adózott tanulmányútja végén börtönügyünk vezetőinek² s legutóbb, 1924-ben egy angol szakember (Fr. Hankinson), aki több hónapig tanulmá-

¹ *Kelemen Mór* (Magyar Igazságügy V. köt. 378.) és *Balogh Jenő* (Börtönügyi viszonyaink reformjához. 1888.) már a 80-as években kézzelfogható reális számadatokkal kimutatták, hogy egy törlesztéses államkölcsön felvételével összes büntető intézeteinket a legmintaszerűbben kiépíthetjük volna s e kölcsön kamatait a büntetési pénzek teljesen fedezték volna.

² *G. Langer*: Der progressive Strafvollzug in Ungarn, Kroatien u. Bosnien. 1904.

nyozta börtöneinket, egy angol szakfolyóiratban fejezte ki, hogy »a magyar börtönügyből sokat tanulhatnak az angolok is« (Th Howard Journal. Idézi az ig. minisztérium 1929-iki Jelentése).

Az igazságügyi kormány az összes fegyintézeteinket lassanként — külön zárkaépületek vagy átalakítások útján — ellátta kellő számú magánzárkakkal, az 1896-ban megnyitott kőbányai gyűjtőfogház létesítésével pedig egy-egy valódi mintafegyházat, börtönt és fogházat szervezett, ugyanitt legmodernebb berendezésű elmemegfigyelő-intézetet és legújabb embertani laboratóriumot és bűnügyi múzeumot rendezett be.¹ A fokozatos rendszer harmadik stádiumának keresztülvitelére négy közvetítő-intézetet is állított fel, úgy hogy az u. n. ir fokozatos börtönrendszer leghűbb megvalósítását a szakemberek Magyarországon tanulmányozhatták.

Legnagyobb elismeréssel kell kiemelnünk, hogy az igazságügyi minisztérium, illetőleg annak börtönügyi osztálya különös gondot fordított évtizedek óta a rabmunka helyes, okszerű és eredményes szervezésére. Különös érdeme pedig, hogy az elítéltek közül a mezőgazdasági munkásoknak a szabadságvesztés alatt lehetőségig szabad levegőn végzendő, *mezőgazdasági munkákkal* való foglalkoztatását is rendszeresítette. A háború után pedig, 1919-ben, a kishartai közvetítő intézetet állami pusztákkal és bérelt földekkel kibővítve, országos letartóztatási intézetté fejlesztette, ahová elsősorban az elítéltek előtt östermeléssel foglalkozó rabokat helyezik el. Ezzel az igazságügyi kormány teljesítette a börtönügyi szakirodalom régi sürgetését és úgy népegészségügyi, közgazdasági, mint financiai szempontból is eléggé nem dicsérhető lépést tett a börtönügy fejlesztésére.

Alig szükség ma már fejtegetni, hogy a fegyházak régi réme, a tüdővész meggátlására, valamint a börtönre elítéltek értelmi és erkölcsi edzésére, a szökések meggátla-

¹ A bűnügyi muzeum újabb az igazságügyminisztérium új épületébe helyeztetett át.

sára s a rabmunka helyes és gazdaságos felhasználására a legüdvösebb intézkedés a mezőgazdasági foglalkoztatás (ideértve a kertészeti, szőlészeti, állattenyésztési munkákat is). Hiszen a börtönre elítélt férfiaknak több mint fele elítéltetése előtt östermeléssel foglalkozott, akikből az ipari munkára kényszerítéssel ugyis túlnyomó részben csak kontár iparosokat nevelnénk a börtönökben, míg így a mezőgazdasági foglalkoztatással az államnak is kézzelfoghatóan nagyobb jövedelmet szerzünk, maguknak a raboknak egészségére, munkakedvére, szakmájukban való alaposabb kiképzésére pedig hasonlíthatatlanul a legsikeresebb és áldásosabb befolyást gyakorlunk.

A mezőgazdasági rabmunka intenzívebb felkarolását eléggé illusztrálja az igazságügyminisztérium legutóbbi jelentéséből vett az az adat, hogy míg 1919-ben mindössze 686 kat. hold területen foglalkoztattunk rabmunkásokat, 1929-ben már 7100 kat. hold terület szolgált a mezőgazdasági rabmunka céljaira (ebből kincstári tulajdon 1309 hold, haszonbérelt terület 5800 hold). Legnagyobb terjedelmű a hartai kir. országos büntető-intézettel kapcsolatos *rabgazdaság*, mely magába foglalja az állampusztai és börtöleki kincstári tulajdonban levő s a miklai és bojári haszonbérelt pusztákat (ezen gazdaság összterülete 3352 kat. hold). Ebben a gazdaságban 400 rab foglalkozik mezőgazdasági munkával. A rabkertészetekben és az összes rabgazdaságokban pedig mintegy 2000—2500 letartóztatottat (az országos létszám 35%-át) látjuk el munkával.

De nagy elismeréssel kell kiemelnünk az ipari munkával való foglalkoztatás terén megállapítható haladást is. A váci fegyházban 50—60 ember foglalkozik szövőüzemmel, a nyomdaüzem pedig 75—80 embert foglalkoztat. Ez utóbbi üzem látja el az igazságügyi hatóságok és intézetek nyomtatványszükségletét. Nagyon szépen működik a szegedi kerületi börtönben is a szövőüzem.

Nagyjelentőségű haladás a rabmunkáltatás terén a *rabbiztosítás*, vagyis a munkaközben balesetet szenvedett raboknak kártalanítása és a rabmunkának *iparjogi elismerése*, azaz a rabmunkának a szabadmunkával egyenértékűvé

minősítése. A börtönben sikeresen teljesített rabmunka ugyanis beszámítható a letartóztatott személy tanonci és segédi gyakorlatába s így a rab már a börtönben leteheti a segédi vizsgát s szabadulása után mint segéd vagy önálló iparos folytathatja munkáját.

Haladás állapítható meg a rabok munkajutalma tekintetében is. A végzett munka sikerességéhez képest a rabok három osztályba vannak sorozva s a munkajutalom az egyes osztályokban is fokozatosan emelkedik. A rendes, bizony még mindig elég szerény összegű napi (6, 4, 2 fillér) munkajutalmon kívül a rabmunkát újabban szabályozó 1926. évi 10.600. sz. I. M. rendelet rendszeresítette a »külön jutalmat« is, melyben a különös szorgalmat tanúsított munkások részesülnek (napi 16, 8 és 4 fillér) s melyet a rabok a letartóztatás alatt egészen felhasználhatnak (hozzátartozóik segélyezésére vagy élelmi, tisztasági, megengedett élvezeti cikkek, könyvek, írószerek stb. beszerzésére).

A rabmunkáltatás terén tett ezek az újabb reformok nemcsak a rabok egészségi állapotát emelték kedvezőbb színvonalra, de pénzügyi tekintetben is jelentősen nagyobb eredményt hoztak az állam részére. Az igazságügyminisztérium legújabb jelentése szerint a rabmunka pénzügyi eredménye ma számszerűleg is meghaladja a háború előtti állami bevételt, ha pedig figyelembe vesszük hazánk területének megcsönkítését és azt, hogy a legjobban berendezett és legjövődélmezőbb fegyintézeteinket (Illava, Lipótvár, Nagyenyed) elvesztettük, akkor a rabmunka pénzügyi eredménye épen háromszorosa a háború előttinek.¹

Érdemesnek vélem felemlíteni, hogy a raboknak mezőgazdasági munkákkal való foglalkoztatását, ezt a hazánkban különösen üdvös, egészséges gondolatot már az 1843-iki javaslatunk tárgyalásakor felvetették. Az országos választmány általános vitája során ugyanis indítvány tétetett »dol-

¹ Mindezekről behatóan tájékoztat *Karay Pál*: A rabmunka c. könyve és az igazságügyminisztérium által 1929-ben kiadott A magyar börtönügy c. füzet. A rabmunka kezelési rendszereiről pedig lásd *Gedeon Emil*: Állami regie vagy gyárüzemmel kapcsolatos vállalati bérrendszer? 1922.

gozó-gyarmatok» felállítása iránt, miszerint »néhány bűnösök, kóborlók vagy oly egyének, kik dologtalanságnál s elhagyott állapotuknál fogva már a bűn örvényének szélén állanak, államilag külön kijelölendő pusztákon tartassanak«. Ez az indítvány azonban akkor nem talált pártolásra, azzal az érdekes megokolással, »hogy ha volna evégre alkalmas föld, annak kiosztása a keresési iparra káros hatással volna, sőt a vétségek elkövetésére is ingerül szolgálhatna. De különben sem férne össze az igazsággal, hogy a vétkesek láttassanak el földekkel, hol számtalan szegény szűkölködik«. A szegénységből eredő vétkek megelőzésére célszerűbbnek vélte a választmány »a nagyobb városokban építendő dolgozó házakat«. Miként ebből az indokolásból látható, az 1843-iki javaslat készítői előtt még nem a raboknak szabadban való rendszeres foglalkoztatása lebegett, hanem a dologház, mint megelőzési, illetve biztonsági intézkedés egy különös alakja, mely megfelelt az Olaszországban ismert domicilli coatti intézménynek.¹ A gondolat azonban kétségtelenül rokon azzal, amit ime több mint egy félszázad után sikerült azt igazságügyi kormányunknak megvalósítania, majdnem ugyanakkor, amikor végre (1913-ban) a dologház intézményét is életre hívhattuk.¹

A Btk. modern börtönrendszerének megalkotása óta törvényhozásunk még több nevezetes újabb lépést tett a börtönügy terén. Ha az egész börtönügy codificációjára nem vállalkozott is, de a bünelkövetők két legveszedelmesebb osztályának, a fiatalok és a megrögzöttek büntetési rendszere tekintetében valóban korszakos reformokat létesített.

Mint codificatorius haladást meg kell ugyan azt is említenem, hogy az 1896. évi XXXIII. t.-cikkben foglalt új Bünvádi Perrendtartás egy külön fejezetet szentel a bün-

¹ A raboknak mezőgazdasági munkákkal való foglalkoztatása előnyeit nagy alapossággal kifejtette már *Tauffer Emil* a lipótvári fegyintézetről az ig. minisztériumhoz intézett 1871-iki jelentésében. »Sem hazánk eddigi büntetőjogi gyakorlata s jogi felfogása, sem az új büntető-törvényjavaslat szelleme nem kívánja, hogy a kényszermunka tisztán kézműipari legyen.« L. *Karay Pál*: A rabmunka. 1927. 44. l.

tetés végrehajtásának. Ez a fejezet azonban, mely a szabadságvesztés-büntetések végrehajtására vonatkozólag is igen fontos perjogi szabályokat állít fel, a börtönügynek a részleteit egyáltalán nem érinti.

Annál nagyobb jelentőségű a *fiatalkorú bűnelkövetők* büntetési rendszerének teljesen új alapra fektetését tartalmazó 1908. évi Büntetőnovella. A fiatalkorú bűnelkövetők büntetőjogi kezelése kérdésében az utolsó pár évtized alatt az összes kulturállamokban eléggé nem magasztalható s méltán forradalmiasnak nevezhető fejlődés állott be. Végre, negyedfélszázados kísérletezés, annyi sok nemeslelkű emberbarát sürgetése, kezdeményezése után a XIX. század végén, a gyermekvédelmi mozgalommal kapcsolatban sikerült diadalra juttatni a javító-intézetek állami felkarolásának s a züllésnek indult és a bűn útjára tévedt fiatalok állami javító nevelésének eszméjét. Ennek a nagy-szerű áldásos kulturmozgalomnak egyik legteljesebb és sikeresebb zászlóvivője lett Magyarország.¹

E hatalmas reformnak börtönügyi jelentősége abban áll, hogy míg addig — 1908 előtt — a fiatalkorú bűnelkövetőknek javító-intézetbe helyezése — a Btk.-nek rendszeretlen és szűkmarkú rendelkezései folytán — úgyszólván csak kivételes intézkedés volt, most az elhanyagolt nevelésű vagy erkölcsileg kifogásolható környezetben élő és az erkölessi züllésnek indult fiatalokakra ez lett a szabály és a rendes intézkedés. A Bn. ezen korszakos reformjának az eredménye, hogy míg 1908-ig mindössze 980 fiatalok tudunk elhelyezni a hat javító-intézetben, 1914-ben már 3200 férőhely állott a bíróságok rendelkezésére a nagy buzgalommal kibővített régibb és az újonnan szervezett javítónevelő-intézetekben. Az összeomlás ezen a téren is nagy veszteséget hozott; a legmintaszerűbb és legjobb berendezésű kassai, a háború alatt újjáépített szamosújvári, a kolozsvári javító-intézetünket elveszítettük. Ma Csonka-

¹ L. erről: *Balogh Jenő*: *Fiatalkorúak és a büntetőjog 1909.*; *Finkey Ferenc*: *Fiatalkorú büntetettek és a modern törvényhozás. 1909.* és a *Fiatalkorúak büntetőjoga Északamerikában, 1913.*

magyarországon öt állami u. n. »nevelő-otthon« és 11 magánintézet áll fenn, összesen 2270 férőhellyel. A kiváló vezetés és felügyelet mellett valamennyi intézet kifogástalanul teljesíti hivatását. Mintaszerűek s méltó dicsekvésünk tárgyai az aszódi fiú- és a rákospalotai leánynevelő-intézetek.

Másik nagy reformja a Bn.-nak a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozólag a szabadságvesztés-büntetésnek lehető háttérbe szorítása, ha pedig arra mégis szükség van, a kiszabott fogházbüntetésnek teljesen különálló intézetben, az u. n. *fiatalkorúak fogházában* való végrehajtása. A szabadságvesztés-büntetés visszaszorítása azonban nem azt jelentí, mintha a Bn. a fiatalkorúakat kedvezményezni kívánta volna. Ezt megcáfolja mindjárt az az újítás, hogy míg a Btk. értelmében a fiatalkorút (igaz, hogy csak a 16 évesnél fiatalabbat) legfeljebb öt évig terjedhető időre lehetett börtönbe küldeni, a Bn. 10, sőt a legsúlyosabb esetekben 15 évi időre is megengedi a fiatalkorúaknak fogházba utalását. A legnagyobb jelentőségű reform azonban e részben az, hogy a fiatalkorúak fogháza, mint egy egészen újfajta szabadságvesztési intézet lett beállítva a börtönügyi intézményeink közé, mely lényegileg — az észak-amerikai Reformatoryk és az angol Borstal intézetek mintájára — egyesíti magában a fogház és a javító-intézet rendszerét, helyesebben úgy tekinthető, mint egy szigorúbb-jellegű javító-intézet.¹ Nagy örömmel jegyezhetem meg, hogy ez az új intézmény is kitünően bevált. A fiatalkorúak fogházául kijelölt intézetek (ez idő szerint Nyíregyházán a

¹ Kötelességemnek ismerem itt megörökíteni *Tóth Mór* egi kir. ügyész emlékét, aki már 1874-ben megjelent börtönügyi tanulmányában javasolta a 14—20 éves korban bűnöző s egy évi fogságnál hosszabb szab. büntetéssel sújtott fiatal bűnösök részére egy *ifjúsági fogház* felállítását s részletesen kifejti annak (fokozatos és mezőgazdasági munkákra épített) rendszerét. Tanulmányok a börtönügy köréből. 149—162. Az észak-amerikai reformatory eszméjét, melyet *Brockway* 1876-ban valósít meg az Elmira-ban, a magyar börtönügyi irodalom önmagától termelte ki. Sajnos, hogy a *Tóth Mór* eszméje csak több mint 30 évi szunnyadás után kelt életre.

fiúk, Cegléden a lányok részére, ezenkívül külön szárnyak a pestvidéki, az egri és a gyulai fogházakban s Budapesten egy átmeneti otthon) mintaszerű vezetés mellett szintén a legsikeresebb munkát végzik a fiatalok a legkritikusabb csoportjával szemben.

Az utolsó, legújabb fejleménye a magyar börtönügy utolsó tizedeinek a *dologházak* és a *szigorított dologházak* létesítése, e két új intézménynek, mint a közveszélyes munkakerülők és a megrögzött büntetettek elleni biztonsági intézkedésnek beillesztése jogrendszerünkbe.

A *dologházat*, mint a büntetési rendszert kiegészítő biztonsági intézkedést, a modern Btk. közül már az 1810-iki francia Code Pénal meghonosítja a közveszélyes csavargók és koldusok munkára nevelése célzatával. A XIX. század folyamán a legtöbb európai állam ily alakban lépteti életbe. Hazánkban, sajnos, a Btk. és a Kihágási Btk. nem ölelték fel ezt az intézményt. A büntetőjogi szakirodalom (Balogh J., Finkey F., Nagyiványi Fekete Gy., Bernolák N.) állandó sürgetésére végre az 1913:XXI. t.-c. iktatja törvénybe nálunk is ezt a közbiztonsági intézkedést és pedig egyenesen a »közveszélyes munkakerülők« részéről a társadalmat fenyegető veszedelmek megelőzéséül. Ennek a törvénynek egyik szakasza (7. §) azonban azt is megengedi, hogy a súlyosabb büntetettek, akik hosszabb tartamú fegyházra, börtönre vagy fogházra lettek elítélve, amennyiben büncselekményük munkakerülő életmódjukkal van összefüggésben, a szabadságvesztés-büntetés kiállása után utólagosan utaltassanak dologházba, ahol legfeljebb öt évig tarthatók, de jó viselet és kellő szorgalom esetén már egy év után is feltételeesen szabadonbocsáthatók.

A mi dologházunk tehát nem csupán a közveszélyes munkakerülők ellen, hanem a hivatásos büntetettek ellen is irányult, ez utóbbiakkal szemben is — mintegy kísérletül — lépett életbe ez az új biztonsági intézkedés. A valóban közveszélyes büntetettek elleni védekezésnek ezt a céltudatos programját fejleszti tovább a legújabb, 1928. évi második Bn., mely Balogh Jenőnek már 1914-ben elkészített s a képviselőházhoz is benyújtott törvényjavaslatát fel-

ölve, meghonosította hazánkban az u. n. *szigorított dologház* intézményét és pedig az Északamerikában már régebben alkalmazott határozatlan időre való beutalás eszméjének törvénybeiktatásával. A megrögzött vagy hivatásos büntetettek (az angol terminologia szerint Habitual criminal) ellen az 1885-iki francia Loi sur la recidive-vel életbe léptetett életfogytiglani relegation és a számos északamerikai államban meghonosított határozatlan időre való »biztonsági letartóztatás« (preventive detention) radikális mintái alapján az utolsó években a legtöbb európai állam kiméletlen szigorral lépett fel. A mi II. Büntetőnovellánk tehát csak ezt az összes kulturállamokban uralomra jutott gondolatot, a társadalom közbiztonságának igazán hatályos védelmét valósította meg a szigorított dologház törvénybeiktatásával.

A *szigorított dologház* intézménye lényegesen különbözik az egyszerű dologháztól. Ez utóbbi pusztán munkára nevelő intézet, ahol a beutalt, legfeljebb öt évig tartható, míg a szigorított dologház kifejezetten a legszigorubb biztonsági intézkedés, mely lényegében az életfogytiglani fegyháznak felel meg. Ez utóbbtól azonban abban különbözik, hogy a bíróság csak a szigorított dologházban való bentartás legkisebb tartamát állapítja meg az ítéletben, amelynek kitöltése előtt az elítélt semmi körülmények közt nem bocsátható szabadon (ez a minimum 3 évnél nem lehet kevesebb, de lehet 10—15 évnél is több), a bentartás végső határa pedig egyáltalán nincs meghatározva. Ha az elítélt nem tanúsít kellő szorgalmat és jóviseletet, illetőleg ha nem látszik kívánatosnak a szabad életbe való visszabocsátása, ez esetben élete végéig ott tartható. Ez az intézmény tehát valódi betetőzése a büntetési és a börtönrendszerünknek, a legdrasztikusabb, de legbiztosabb fegyver a társadalom megrögzött ellenségeivel szemben.

Börtönügyi szempontból a szigorított dologház a fegyházzal áll egy szinten. A végrehajtási rendszer megállapítása az igazságügyminiszter által kibocsátandó rendelet feladata lesz, addig azonban, míg ez a szabályozás meg nem történik s az önálló és saját rendszerű szigorított

dologházak fel nem állíthatnak, az erre elítélteket a fegyházi szabályok szerint kell kezelni.¹ Amennyire helyes ez az átmeneti rendelkezés, ép oly jogos követelés, hogy az igazságügyminisztérium igyekezzék mielőbb létesíteni a megrogzított bűnösök külön intézeteit s kidolgozni annak részletes szabályait. Ez idő szerint ez a legaktuálisabb börtönügyi probléma az igazságügyminisztériumban.

Ez a követelés annál jogosultabb, mert bíróságaink, szinte várakozás ellenére, meglehetősen sűrűen alkalmazzák a szigorított dologházba való beutalást. Ami szomorú bizonyossága annak, hogy mily sokan vannak oly hivatásos bűnelkövetők, akikkel szemben ez a legszigorubb fellépés elengedhetetlen.

Végül, mint a börtönügy utolsó, de nem legjelentéktelenebb részletéről, a fogházi misszióról és a börtönből kibocsátott rabok gyámolításáról, a rabsegélyezésről s a patronage-mozgalomról legyen szabad csak annyit felemlítenem, hogy ezen a téren is öröndetes haladást és nagyszerű fejleményeket állapíthatunk meg a lefolyt száz év alatt. A *fogházmisszió* közel kétezer éves keresztyén emberbaráti tevékenység, melyet nálunk is minden felekezeti egyházi hatóságai és erre rendelt szervei régóta s folyton növekvő érdeklődéssel és gonddal végeznek. Az u. n. *rabsegélyezés* eszméje, ami a bűnelkövetésbe való visszaesés meggátolásának, ezzel a kriminalitás csökkentésének egyik legbiztosabb és legemberiesebb eszköze, aminek rendszeres végzésére Filadelfiában már 1776-ban megalakult az »elbocsátott rabokat segélyező társaság« (Society for assisting distresserd prisoners),² nálunk szintén már száz éve ismerős. Br. *Eötvös* József mondja már 1838-ban, hogy: »Csak ha a büntető társaság mellett egy másik áll, mely a sülyedett szerencsétlent magához felemelni igyekszik, csak ha a rendes tömlöc-kormányt egyes polgárok segítik,

¹ A szigorított dologházba utalt férfiak ez idő szerint a soproni fegyházba, a nők pedig a márianosztrai orsz. letartóztatási intézetbe szállíthatnak.

² Ez a társaság ma is fennáll *Pennsylvania Prison Society* néven. Mintájára minden művelt államban alakultak hasonló egyesületek.

részint a lelkipásztort felváltva, vigasztalással közelítve a rabokhoz, részint oktatta őket, vagy *kiszabadulásuk után jövő jólétükről gondoskodva*, csak akkor remélhetni mind ezen institutiók sikerét«. (Fogházjavítás. 1838. 48. l.) A következő évben, 1839-ben pedig *Lugossy* József javasolja »fegyencóvó egyletek« alakítását (Pulszky-Tauffer id. m. 220. l.).

Sajnos, a közbejött események miatt csak 1873-ban alakult meg az első rabsegélyező egyletünk (Budapestben), melyet csakhamar egész sora követ a hasonló nevű egyesületeknek. A Büntető Novella ad aztán hatalmas lökést ennek a legnemesebb emberbaráti mozgalmak. Még a Novella törvényerőre emelkedése előtti évben, 1907-ben Pécsen országos rabsegélyezési kongresszusra gyűlnek össze a patronage eszme új apostolai s itt összekapcsolják a rabsegélyezési mozgalmat az 1901 óta hazánkban nagyszerűen megindult *gyermekvédelmi* mozgalommal. 1909-ben (Budapestben), majd 1911-ben (Kassán) már *patronage kongresszus* néven gyűlnek össze újból a lelkes emberbarátok s e nagyarányú mozgalom eredménye, hogy a háború előtt már közel száz patronage egyletünk teljesítette e nemes munkát. A negyedik kongresszus is teljesen elő volt már készítve 1914 szeptemberre Kolozsvárott, amikor a háború kitörése megakasztotta annak megtartását s még mindig nem sikerült az abbamaradt kongresszust újból összehívni. A patronage munka s ebben a kiszabadult rabok gyámolítása azonban ma is nagy lelkesedéssel folyik, az igazságügyminisztérium illető ügyosztályának irányítása s Rottenbiller Fülöp államtitkár lelkes vezetése mellett, felbecsülhetetlen áldásos eredménnyel.

Ime, ez a rövid áttekintés is eléggé igazolja azt a hatalmas haladást, amit Magyarország is, a nyugateurópai és az északamerikai államokkal lépést tartva, a börtönügy terén felmutathat. A száz év előtti összevisszaság, a rettenetes és szégyenletes megyei tömlöcök, az elkésérítő és a társadalom elleni dacról s bosszúra készítő bűnös-iskolák helyett ma az igazságos szigor és az emberieség elveire

épített, modernül berendezett fegyházak, fogházak, javító-intézetek és dologházak állanak a büntető bíróságok rendelkezésére, hogy a bűnelkövetők különböző csoportjaiba tartozó egyéneket, ezek egyéniségének és az anyagi igazságnak megfelelő büntetőjogi elbírálásban részesíthessék és ezzel erkölcsi hibáikat visszaszorítva, őket, amennyire még lehet, hasznos tagjaivá faragják az emberi társadalomnak.

Ha még ma is van sok kifogásolni való a magyar börtönügy terén is, ha különösen a kisebb fogházakban a magánzárkák hiánya miatt teljesen jogos a panasz, más oldalról készséggel kell elismerni, hogy a börtönügy terén ha nem állunk is a legelső mintaállamok, — de semmi esetre sem vagyunk az utolsók között. Sőt a fokozatos börtönrendszer helyes megvalósítása, a fiatalkoruak, a közveszélyes munkakerülők és a megrögzött büntettek elleni javító-nevelési és biztonsági intézkedések helyes megállapítása által kétségtelenül a vezető államok közé tartozunk.

Ezt a nagy haladást, ezeket az üdvös törvényhozási alkotásokat és kormányzati intézkedéseket nálunk is, mint az említett nyugateurópai és északamerikai vezérállamokban, elsősorban a büntetőjogi és börtönügyi szakirodalom készítette elő és harcolta ki a lefolyt száz év alatt.

A múlt század harminc-negyvenes éveinek börtönügyi mozgalmait, az örökbecsű 1843-iki büntetőjogi javaslatokat kétségtelenül az idézett nagy államférfiaink és íróink tolla, az igazi emberszeretettől, a magyar haza elmaradt közállapotainak megjavítása iránti nemes fellángolástól égő buzgólkodása teremtette meg.

A második nagy korszakot, a Btk. megalkotását s ebben a modern börtönrendszer törvénybeiktatását és gyakorlati megvalósítását a *Pulszky Ágost* és *Taujfer Emil* 1867-ben megjelent börtönügyi kézikönyve (A börtönügy multja, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra) készíti elő. A Btk. börtönrendszerének gyakorlati keresztülvitelénél a 80-as és 90-es évek erősen fellendült börtönügyi irodalma vitte a mozgató szerepet. Az irodalmi viták és előadások szintere erre a Magyar Jogászegylet börtön-

ügyi bizottsága volt, melynek ülésein az idősebb és fiatalabb büntetőjogi íróink egész tábora (Kelemen Mór, László Zsigmond, Székely Ferenc, Vargha János, Nagyiványi Fekete Gyula, Staub M., Aczél B., Rákosi B., Csiky Lajos, Kisfaludy L., Uhlyarik Albin, Balkay I., Török Kálmán, Gruber Lajos, Reiner Ignác, Vajna Károly, stb.) vetette magát a börtönügy részletkérdéseire. Külön kell itt még kiemelnem *Tóth Lőrincnek* — volt kir. kúriai tanácselnök, tagtársunknak — Akadémiánkban felolvasott számos, ma is kiváló becsű »fegyházi tanulmányait«.¹

A magyar börtönügy fejlődésének harmadik korszakát, a XX. század eddigi alkotásait, a fiatalkoruak büntetőjogának gyökeres reformját s a közveszélyes munkakerülők és a megrögzött büntettek elleni új intézmények törvényhozási megalkotását szintén az irodalom küzdötte ki. A fiatalkoruak büntetőjogának reformjáért, *Vargha Ferenc* és *Balogh Jenő*-vel élükön, a fiatalabb írók sorozatosan törnek lándzsát, szintén a Magyar Jogászegylet ülésein. E valóban lelkes és nemes küzdelem legszebb irodalmi terméke, egyben a Bn. II. fejezetének legalaposabb kifejtése *Balogh Jenő* nagy műve: *A fiatalkoruak és a büntetőjog* (1909).

A közveszélyes munkakerülők és a megrögzött büntettek elleni törvényhozási intézkedések kérdése a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület magyar csoportjának ülésein volt éveken keresztül élénk vita tárgya. A szakirodalom tehát szintén megtette a maga kötelességét a börtönügy terén s ha a magyar börtönügyi tudomány — a Pulszky-Taujfer említett nagy művén kívül — nem tud is felmutatni oly hatalmas alapvető műveket, mint a német vagy az angol irodalom, de a börtönügy minden részletét a beható és mély tanulmányok oly bőszeges sorozata fejti ki, melyet csak elismeréssel emelhetünk ki.²

¹ I. Az illavai fegyház. 1885.; II. A rabmunka 1888.

² Az 1904 előtti irodalmat l. *Finkey F.*: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései. 1904. 19. s. köv. I. A legújabb művek közül: *Finkey F.*: A fiatalkoruak büntetőjoga Északamerikában. 1913., *Megyeri István*: A magyar börtönügy. 1905., *Hacker Ervin*: A rabmunka. 1916.

A magyar börtönügyi tudomány jövő problémája a *börtönügyi codex* megalkotásának a kisürgetése s e codificatio minél tökéletesebb keresztülvitelénél való közreműködés. Erre a codificatióra nemcsak azért van szükség, hogy a különböző, részben elavult rendeletekben foglalt joganyag rendszeres törvénybe legyen összeofglalva, de főként azért is, hogy a Btk. büntetési és börtönrendszerének az ötven évi gyakorlatban kiderült hiányait és hibáit végre gyökeresen orvosolhassuk. Az u. n. »börtöa« büntetés kihagyása, az életfogytiglani fegyház végrehajtási rendszerének szigorúbbá tétele, a fegyház felső határának — a visszaesési és a halmazati esetekre való tekintettel — jelentékeny felemelése, viszont a fegyház alsó határának lejjebb szállítása — a fogház és az államfogház általános minimumának feljebb emelése és más részletkérdések, valamint az igen kis, járásbirósági fogházak megszüntetése — a börtönügyi codex megalkotásánál okvetlenül megoldandók s ezzel a Btk.-et, addig is, míg annak a gyökeres revíziójára sor kerül, életképesebbé tennők. Vajha sikerülne a börtönügyi tudománynak ezt a nagy problémát is mielőbb a megvalósítás útjára segítenie s a börtönügyi törvénykönyv kiharcolásával hazánkat a jog- és kulturállam ideáljának megközelítésében egy jelentős lépéssel előrevinnie.

Elismerem, hogy sok igazság van a codificatorius túlbuzgalom elleni kifogásban. De nem jogosult ez a kifogás akkor, ha egy, az elméleti és a gyakorlati szakemberek által egyértelemmel sürgetett hiánypótlásról, egy nagyjelentőségű jogi szakma törvényhozási rendezéséről van szó. A Btk. és a Bp. megalkotása égető hiányt pótoltt annak idején s a büntetőjog e két ágának szilárd jogi szabályokba foglalása kitünően be is vált; mindkét büntetőjogi codex ma is disze és büszkesége törvénytárunknak s fontos alkotórésze alkotmányunknak. A büntetőjog harmadik ágának, a

és A börtönügy. 1918. s tőle nagyszámu értekezés magyar és idegen nyelven., *Gedeon E* : Szab. veszt. büntetési rendszerünk reformja. 1926., *Karay Pál*: A rabmunka. 1927., *Szölösy Oszkár* A magyar börtönügy vázlat. 1920.

börtönügynek a végleges szabályozásával azonban még adós a magyar törvényhozás.

Ha száz év előtti nagyjaink szükségét látták a börtönügy codifikálásának s az 1843-ban elkészített törvényjavaslatukkal bele tudtak kapcsolódní a művelt világ akkori uralkodó emberies eszmemozgalmaiba s javaslatuk az akkori tudományos világ és publicistika legteljesebb elismerését és dicséretét vivta ki, — akkor száz év után a megkezdett munka folytatása és a befejezésére való törekvés lázas sietésnek igazán nem mondható. S ha mi, a törpe utódok, talán nem tudnánk is oly »nagyot és dicsőt« alkotni, mint a mult század 30—40-es éveinek nagy államférfiai és jogászai, de annyi bizonyos, hogy a börtönügyi szakma mai hivatalos magyar munkásai börtönügyünk élő szabályainak rendszeres összefoglalásával ma sem vallának szégyent a külföld előtt.